343.852

ВРШЕЊЕ КАЗНЕ

ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ

ОД

БОРИВОЈА Д. ПЕТРОВИЋА,

пристава Окружног Суда за град Београд

БЕОГРАД, 1932

а „Св. Ђорђе“, Стевана М. Ивковића и Боривоја Дуњића

— Бранкова ул. бр. 2 — Зелени Венац —

ОД ИСТОГ ПИСЦА

А) ЧЛАНЦИ

1) Нови Кривични законик за Краљевину Југославију и идеје тродеобног (трипартитног) система у науци Кривичног Права („Бранич" 1929 год. страна 114 до 118)

2) Криминално-политичке мере у Кривичном законику Краљевине Југославије („Архив за правне и друштвене науке") — 1930 г. књ. XX бр. 3

3) Дуалитет (двојство) Кривичних санкција у новом Кривичном Законику за Краљевину Југославију и борба против криминалитета („Правда" бр. 119 од 3 маја 1929 год.)

4) Техничка полиција — la police sientifique ou thecnique — и њена улога при утврђивању кривичних дела и идентификацији криваца рецидивиста („Бранич" — орган Адвокатске коморе у Београду бр. 8 од 1931 године.

5) Инкриминација апсолутно неподобног покушаја у кривичном законику Краљевине Југославије и схватање овога — de lege ferenda — „Бранич" од 1932.

6) Има места примени условне усуде и на кривична дела инкриминисана по закону о штампи — („Правда" бр. 113 1932 год.)

Б) СУДСКА ПРАКСА

7) Једна одлука Касационог суда и § 291 Грађ. суд. пост. („Бранич" 1930 број 1 до 6)

8) Нешто о појму и суштини капаре с обзиром на један конкретан случај („Бранич" 1930 год. бр. 1 до 6)

9) Једно погрешно гледиште Касационог суда с обзиром на § 686 Грађ. законика („Архив" 1930 год. књ. XXI бр. 5)

10) Један случај фиктивне нужне одбране и двојако гледиште Касационог суда по истој кривици („Бранич" 1931 бр. 12)

11) Да ли се може изјавити ревизија на одлуку Апелационог Суда о призиву, којом се вређа закон, с обзиром на једну одлуку Касационог Суда и његово тумачење § 334 послед. став крив. суд. пост. („Бранич" — 1932 год. бр. 3.)

В) ПРИКАЗИ

12) Thomas Givanovitch: Les Problémes Fondamentaux du Droit criminel — Paris 1929 — „Архив" 1931 год. XXII Бр. 2

13) Léon Rabinowicz: La lutte moderne Contre le crime — Bruxelles — 1930 — „Архив" 1931 год. књ. XXII бр. 5

14) Q Saldana: La Criminologie Nouvelle — Paris — 1929 — „Бранич" 1931 — број 11.

15) Introduction á l'étude du Droit pénal international — essai d' histoire et de critique sur le compétence criminelle dans les rapports avec l'étranger — Paris 1922 p. 482 — par H. D. Vabres. — „Бранич" 1932 год.

Уведен у нову инвентар бр. 11394(2)
1 Јануара 1942 год.
Београд.

ИЗВРШЕЊЕ КАЗНЕ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ

БИБЛИОТЕКА Министарства Правде Бр. 3704

ОД

БОРИВОЈА Д. ПЕТРОВИЋА,

пристава Окружног Суда за град Београд

33403

БЕОГРАД, 1932

Штампарија „Св. Ђорђе“, Стевана М. Ивковића и Боривоја Дуњића

— Бранкова ул. бр. 2 — Зелени Венац —

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ

§ 1. — *УВОД.*

§ 2. — О кривичним санкцијама у опште.

I) Социолошка школа

II) Позитивна школа

III) Циљ Кривичних санкција

а) апсолутне теорије

б) релативне теорије

в) спојне теорије

г) теорија крајњег циља кривичних санкција (Др. Живановић) — индиферентистичка — теорија

IV) *Правни основ кривичних санкција*

а) *Метафизичке теорије*

1) Теорија друштвеног уговора

2) Теорија категоричког императива (Кант.)

3) Теорија Хегелова

Теорија Binding-ова и др.

б) *Реалистичке теорије*

1) Теорија неопходности (Liszt).

2) Теорија потребе (Др Живановић)

§ 3. — О КАЗНИ У ОПШТЕ

а) казна као приватна реакција

б) казна као државна јавна реакција

§ 4. — О КАЗНИ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ У ОПШТЕ

а) *О лишењу слободе*

б) *Казна лишења слободе*

I) к. л. сл. у примимивно доба

II) к. л. сл. у примитивним државама

III) к. л сл. у организованим — уставним државама.

в) *Основна црта казне лишењем слободе.*

г) *Врсте казне лишењем слободе*

1) у примитивним државама

2) у ново доба.

§ 5. — ИЗВРШЕЊЕ КАЗНЕ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ С ОБЗИРОМ НА КЛАСИФИКАЦИЈУ ОВЕ.

а) по времену трајања

б) с обзиром на кривично дело и кривца.

в) с обзиром на рад

г) с обзиром на тежину.

д) с обзиром на место издржавања.

§ 6. — О ИЗВРШЕЊУ КАЗНЕ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ.

а) *у опште*

б) *системи казнених завода*

1) *систем депортације*

2) *систем затварања*

а) филаделфијски

б) Анбуршки

в) прогресивни
г) ирски.
д) *Извршење појединих казни лишењем слободе*
I француски систем
I) немачки систем
III) белгијски систем
IV) остале земље.
ђ) *Утицај особености лица на извршење казне лишења слободе*
1) Малолетници и старци
2) женска лица
3) душевно болесни
4) политички и војни кривци
5) чиновници
§ 7. — КРИМИНАЛНО ПОЛИТИЧКЕ МЕРЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА КАЗНУ Л. СЛ. И ЊЕНО ИЗВРШЕЊЕ.
1 Условни отпуст
2) Неодређена осуда
3) Условна осуда
4) Заштита ослобођеника
5) Замена кратковремене казне лишењем слободе.
6) Према крив. зак. Краљ. Југосл.
§ 8. — КРАТАК ПРЕГЛЕД НА КАЗНУ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ И ЊЕНО ИЗВРШЕЊЕ У НАШОЈ ДРЖАВИ ПРЕ И ПОСЛЕ 1918. ГОД.
а) од Душана до XIX в.
б) од устанка 1804 до 1860
в) систем извршења по крив. зак. од 1860 и правилима од 1868 г.
г) системи извршења казне лишењем слободе у Краљевини Југославији и покрет за реформом.
§ 9 — ОПШТИ ПОГЛЕД НА ИЗВРШЕЊЕ КАЗНЕ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ — НАШЕ ГЛЕДИШТЕ.

КЊИЖЕВНОСТ
УПОТРЕБЉЕНА ПРИ ИЗРАДИ ОВОГА РАДА

А. ДОМАЋА:
1) *Весник Др. М:* Кривична одговорност у светлости данашње науке, Б. 1890 год.
2) *Бранковић М.:* Криминалне доктрине, Б. 1911. год
3) *Герасимовић Ј.:* Старо Српско Право, Б. 1913. год.;
4) *Живановић Др. Т.:* 1) Основи Крив. Права, О. Д., 1922 год.; 2) Основни Проблем Кривичног права, Б 1910 год. I; 3) Дуалитет кривичних санкција, 1926 год., Глас Кр. Срп. Акад. Наука, CVIII p. II, 65. Les Problémes Fondamentaux - Paris 1929.
5) *Жујовић М.:* Прилози за реформу казн. завода, Б. 1887. год.
6) *Јовановић А.* Приносци за историју Старог Српског Права, II део, Београд, 1900. год
7) *Јелић Др. И.:* Крвна освета и умир у Црној Гори и Север. Арбанији, докторска теза, 1926 г.
8) *Костић Др. М.:* 1) Извршење казне лишења слободе Архив, 12-II-1921 год.; 2) Алкохол, криминалитет и право, Б. 1914 г.
9) *Марковић Др. Б* : 1) IV Међународни конгрес за казнене заводе, Б. 1906; 2) Кривично право, књ. II 1909 (издао Ж. Топаловић); 3) Средства за замену кратковремене казне лишења слободе, 1909 год.
10) *Венцел А.:* Амернчки казнени заводи »Полиција«, 1926. год.
11) *Бајић С.:* О малолетству у кривичном Праву, Пол., св. 19 и 20 за 1926 год.
12) *Огорелица Др. Н.* : Борба против криминалитета младости, Полиција св. 1 и 2 за 1922 г.
13) *Суботић Др. Д.:* 1) Злочинство као социјална појава, Арх. XVIII 1921; 2) Деоба злочинаца с обзиром на антисоцијалну вољу, Арх XIX 1921; 3) VII Међународни Конгрес за Криминалну Антропологију, Б. 1912 (прешт из Архива); 4) Отпуст без казне, 1914 г.; (прешт. из Архива).
14) *Чубински Др. М.:* Проблем изједначења права у С. Х. С., Б. 1921.
15) *Шиловић Др. Ј.:* 1) Надзор над условно отпуштеним осуђеницима, Полиција, св. 11, 12, 13 и 14 за 1926 г.; 2) Кад се запуштена деца могу сместити у породицу? Полиција, 1926 г.; 3) Казнено Право, Загреб, 1920.

16) *Авакумовић Ј.*: Теорија Казненог Права, Б. 1887 год.
17) »Бранич« за 1927 год.
18) *Мотиви* уз пројекте крив зак. за Краљ. Србију, од 1910 год. и С. Х. С., од 1922 г, као и за Краљ. Норвешку, 1912 г. — превео М. Ђуричић.
19 Боривоје Д. Петровић — Криминално-Политичке мере у кривичном зак. краљ. Југославије („Архив" 1930 књ. XX бр. 3.

Б. СТРАНА:

1) *Garraud*: Précis de droit criminel, 14 éd., Paris, 1926. Traité theorique et pratique du Droit pènal français t-I - III - 1916/924.
2) *Garçon E*: Droit pénal (origines, évolution état actuel), Paris, 1922.)
3) *Vidal G.*: Cours de Droit Criminel, 6 éd., Paris, 1921.
4) *Girard P. F.*: Manuel élémentaire de Droit Romain, éd. 7, Paris 1924.
5) *Maxwell J.*: Le Crime et la Société, Paris, 1926.
6) *Tarde G.*: La criminalité comparée, Paris, 1902.
7) *Joly H.*: L' enfance coupable, Paris, 1904.
8) *Du Boys A*: L' histoire du droit criminel des peuples anciens, Paris, 1845.
9) *Marquet L.*: Examen historique et critique des divers théories pénitentiaires, Lille, 1835.
10) *Prins A.*: 1) Criminalité et répression, Paris, 1886; 2) La Défense Social et des Transformations du Droit Pénal, Paris, 1910.
11) *Ferri E.*: La Cociologie Criminel Paris, 1905 (Trad. en français)
12) Réglement général des prisons. (за Белгију, од 1905 године).
13) *Garofalo B.*: Criminologie, 1906 (trad. en français).
14) *Cuche P.*: 1) *Rapport sur le Régime cellulaire* (V. Revue pénitentiaire et de Droit pénal, 1922, pages 43 à 56); 2) *Le mouvemet anticellulaire* (V. Rév. pénit. et pénal, pages 349 a 361, 1922. an.)
15) *Exposé* de l' état actuel du systéme pénal et pénitentiaire en Belgique. 1904.

ПРЕВОДИ НА СРПСКИ ЈЕЗИК:

16) *Куланж Ф.*: Држава Старог Века La cité antique, Ж. Милосављевић, 1895 г.
17) *Лист Ф.*: Немачко Кривично Право, Б. 1902 (пр. М. Весник и Б. Марковић).
18) *Салковски Др. К.*: Институције Римског Права, 1894 г. (пр. А. Ђорђевић и Ж Милосављевић).
19) *Ковалевски*: Борба са злочином путем васпитања, 1914 год. Б. (прев. П. К. М.)

ПРЕДГОВОР

Питање извршења казне лишењем слободе заузима значајно место у науци Кривичног Права у ширем смислу. Стога разлога и ми смо у овој расправи обратили нарочиту пажњу том питању. Јер од начина извршења саме казне зависи и целисходност ове. Као што ћемо видети у излагањима, која следују, главни противници смртне казне засновали су своје гледиште уперено противу смртне казне, једино на рђавом извршењу ове. Са тога гледишта они су оспоравали и саму установу смртне казне као такву. Ова напомена, која се тиче смртне казне, може се са доста разлога применити и на казну и њено извршење о којој је реч у овој нашој расцправи.

Борба разних система, односно присталица овог и оног система, дала је за резултат увођење двају најкаракртеристичнијих и у исто време најпрактичнијих система, а то је прогресивног и ирског система. Оглед те борбе огледа се и у нашем новом кривичном законодавству, доношењем новог кривичног законика за целу Државу, који је у основним цртама регулисао начин извршења казне лишењем слободе, усвојивши тако звани »ирски систем«. Те основне идеје кривичног законика изведене су до својих крајњих консеквенаца доношењем закона о извршењу казни лишењем слободе, који је усвојио све идеје о којима је било речи у Кривичној правној књижевности, а о којима ће бити речи и у овој нашој расправи у партији која говори о овом систему, те се стога на њему нећемо овде ни задржавати. Ову смо напомену морали учинити са тога разлога, што је ова расправа рађена пре доношења новог кривичног законика као и закона о извршењу казни лишењем слободе

Питање начина извршења казне лишењем слободе није исцрпно третирано у нашој Кривичној Правној књижевности, те је и стога разлога интересантно њиме се детаљније позабавити, пошто фрагментарно расправљање о начинима извршења казне лишењем слободе није довољно за схватање значаја ове установе.

Све су то разлози који су нас навели да публикујемо ову нашу расправу и тиме приложимо један дарак нашој Кривично Правној књижевности, која је у овом питању оскудна, док је француска, немачка као и талијанска књижевност обилна у расправама ове врсте.

П и с а ц.

Овај први свој рад посвећујем својим првим учитељима у животу: оцу ДРАГОМИРУ А. ПЕТРОВИЋУ, судији Првостепеног Суда за град Београд у п. и мајци САВКИ у знак захвалности.

П и с а ц.

ИЗВРШЕЊЕ КАЗНЕ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ

§ 1. УВОД*

Говорити о врсти једног појма, а не рећи о самом појму, било би нелогично, па према томе и нетачно. Како је пак питање, које нас интересује, само једна врста вишег појма, то је консеквенца таквог сватања, неопходно излагање, о самом појму, овде о казни у опште, па тек о казни лишења слободе и њеном извршењу, која је само једна врста казне као такве. Но како је и казна само једна врста кривичних санкција, у опште то претходи излагање о кривичним санкцијама као таквим.

§ 2. О КРИВИЧНИМ САНКЦИЈАМА У ОПШТЕ[1]

До XIX в. није се постављало питање дуалитета кривичних санкција, јер се је казна као кривична санкција сматрала једино као могућа, са циљевима одмазде и застрашења.

Међутим недостатак ове кривичне санкције увиђа се тек у XIX в. и то у пракси. Поред казне истичу се мере безбедности, поред циља репресије истиче се

* 1. Напомена. — Овај је рад био израђен пре доношења Новог Кривичног Законика и Закона о извршењу казне лишењем слободе, по којима је усвојен ирски систем извршења к. л. сл. и на тај начин отклоњене све мане досадањег начина извршења казне лишењем слободе — у Србији.

1 (В. Исцрпну аргументацију о дуалитету крив. санкција — Глас Срп. Кр. Акад. CXVIII. раз. II. 1926 г. — Др. Живановић: Дуалитет кривичних санкција, казне и мере безбедности. —

и циљ превенције, и тиме се отвара питање дуалитета кривичних санкција. Појавом мере безбедности као кривичних санкција поред казне, потенцира се питање дуелитета кривичних санкција, и ради решења тог питања постојеће школе Кривичног Права[1] формулишу своје теорије у којима или негирају, или оправдавају дуалитет кривичних санкција.

Главни противници дуалитета кривичних санкција а заступници унитета, су *социолошка* — Немачка — v. Liszt — ова школа, и *позитивна* — талијанска — Ferri-ева школа.

1. Соџиолошка школа

Творац ове школе у Науци Кривичног Права, је чувени криминалиста v. Liszt, консеквентан синтетичар традиционалног — дводеобног система у Науци Кривичног Права (кривично дело и казна као основни појмови) и доследан противник дуалитета кривичних санкција, а заступник унитета scil мера безбедности.

Према овој школи казна не обезбеђује друштво, јер јој је циљ одмазда и стога је одбацују као санкцију, а место ње истичу т. зв. *обезбеђујућу казну* (Sicherungsstarfe), која има оне особине које нема традиционална одмаздена (Vergeltungstrafe) казна. Али, баш у томе је основна заблуда социолошке школе, што је она сматрала одмазду као крајњи циљ казне, а сем тога придаваше казни и циљ застрашења, дакле само је узела формалну страну казне, а од њене материје само непосредан циљ и то *садашњи*, што је очигледно нетачно. Међутим казна као одмазда има и други непосредни циљ, наиме циљ *будућности*.

Крајњи пак, циљ казне није одмазда, већ *обезбеђење* друштва scil- државе од криминалитета, односно борба против криминалитета, а тај крајњи циљ

1 Овде под Кривичним Правом разумемо Науку Кривичног права за разлику од позитивних кривично-правних прописа — кривичног права као система позитивног законодавства. —

казне је и крајњи циљ и мера безбедности, дакле генус (род) кривичних санкција. Непосредни циљеви казне, као и мера безбедности, су врло различити. *Одмазда* је само један од непосредних циљева казне поред *застрашења* и *моралне опомене*, као што и мере безбедности имају за непосредне циљеве — *лечење* и *поправку*.

2. Позитивна школа

Творац ове школе је чувени талијански криминалиста Ferri, проф. Кривичног Права на Универзиту у Риму (умро 1929 г.) Он се исто тако декларира за унитет кривичних санкција, и то за мере безбедности. Позитивна школа је ставила себи у задатак рушење основних принципа старе-традиционалне школе у Науци Кривичног Права, и тиме да афиримира своје учење, засновано на новој основи. За полазну тачку у рушењу зграде традиционалне школе, узела је начело старе школе, по коме је подобност за урачунљивост везана за *слободу* воље т. ј. подобан је за урачунљивост онај коме је била слободна воља у време радње извршења. Затим други принцип старе школе, по коме је циљ казне одмазда, а одмазда је одмазда *грешке слободне воље*.

Пошто је према позитивној школи кривац био психолошки анормалан, то код њега воља није слободна, према томе урачунљивост не зависи од слободне воље, већ од *интензитета* био психолошке анормалости. Из тога излази да је казна немогућа, пошто је њен циљ одмазда, а одмазда је одмазда грешке слободне воље, коју кривац нема. Зато позитивна школа истиче материјалну урачунљивост, и место казне мере безбедности, којих се циљ манифестује у два правца: 1) *репараторно* и 2) *репресивно*.

1) В. Његово дело, где је изнео основе своје науке, носи назив „Sociologia Criminale у изд. 1900 (фр. пр. Sociologie Criminel 1905. Paris).

Али позитивна школа, као и социолошка, није остала консеквентна своме учењу, а та се неконсеквентност јасно уочава у новом пројекту кривичнога законика за Краљ. Италију од 1921 год. чији је главни редактор сам Ferri. Назив пројекта је „Пројекат казненог законика". Дакле као што се види изгледало би на први поглед, да се у њему налазе и казне, док је на супрот на место казни стављено само „санкције" (le sanzioni)а тиме се несумљиво ишло на то, да се створи нова санкција која ће да субординира казну и мере безбедности као координиране појмове, дакле да се створи т. з. врста хибридних кривичних санкција (генус за казну и мере безбедности). Даље неконсеквентност позитивне школе, у нагирању казне, је у узимању застрашења као карактерне црте „санкција" и тиме индиректно акцептирање установе казне, пошто мере безбедности имају за циљ и репресију поред репарације.

Погрешност постaвака позитивне школе, лигична је консеквенца њеног схватања циља казне, по којој су непосредни циљеви казне крајњи, што је у ствари нетачно као што смо раније изнели; као и схватање да је одмазда зависна од слободне воље, јер недостатак ове-слободне воље-искључује одмазду као крајњи циљ казне, што је очигледно неосновано тврђење.

3 Циљ кривичних санкција

Да би се решио проблем дуалитета кривичних санкција, односно да би се решио проблем оправдања казне и мере безбедности конструисане су теорије које се односе на циљ како казне тако и мере безбедности. Тако према резултатима досадашњег рада Науке Кривичног Права-формулисане су четири основне теорије о циљу казне.

а) Апсолутне теорије. Према овим теоријама циљ казне је *одмазда* — а одмазда је одмазда грешке

слободне воље. Одмазда је пак, према Хегелу, захтев *законске* правде, и то логична и дијалектичка нужност, према Канту она је захтев *моралне* правде категорички императив свести а према трећима *божанске* правде.

Све ове допунске теорије сматрају казну у облику одмазде, као *самоциљ* т. ј. она постоји због егзистенције извршеног кривичног дела, циљ будућности је ирелевантан, што се афирмира начелом:

„Punitur quia peccatum est".[1]

б) *Релативне теорије*—утилитаристичке. Ове теорије негирају оправданост казне а истичу мере безбедности и овима придају као циљ - спречавање криминалитета—дакле превенција је разлог кривичне санкције, овде мере базбедности — што се види из принципа: punitur ne peccetur" истакнутог од ових теорија. Осем тога ова теорија одбацује постулат метафизичке правде (законске, моралне и божанске) истакнутог од апсолутних теорија а истичу потребу спречавања криминалитета средством мере безбедности. Циљеви како казне тако и мере безбедности нису самоциљеви, већ су нужни у колико су потребни за борбу против криминалитета. Дакле казна и мере безбедности нису апсолутно неопходни, већ релативно, и имају утилитаристичку тенденцију[2]

в) *Спојне* или *синкретичне* теорије — о циљу кривичних санкција узимају од релативних идеју утилитаризма а од апсолутних идеју одмазде и комбинујући их истичући као циљеве кривичних санкција

1) Тако и према Grotius-у одмазда је самоциљ, што се види из његових речи: „malum passionis quod infligitur propter malum actionis."

2) Види — Авакумовић „Теорија Казненог Права" св. 1. 1887 Б. (Б. - Апсолутна теорија интересантно излагање).

) В. Авакумовић op. cit. св. 1. А. стр. 26; Б. Марковић - Кривично Право књ. II. 1909 Београд (казна § 45).
Др. Живановић - Основи Крив. Права - О. Д. 1922 год. Б. (§ 106 - циљ казне).
Др. Ј. Шиловић - Казнено Право 1920 год. (§ 3 апсолутне теорије).

1) одмазду, 2) меру безбедности одн. репресију и превенцију[1]

г) *Теорија крајњег циља кривичних санкција* — индиферентистичка.[2] Ово је најновија теорија о циљу кривичних санкција, а специјално казне; и води порекло из наше правне књижевности. У својој академској беседи прочитаној на скупу Срп. Краљ. Акад. маја 1926 год. Др. Т. Живановић је конструисао горњу теорију[3] према којој је крајњи циљ кривичних санкција обезбеђење друштва scil — државе од криминалитета т. ј. борба против криминалитета. Консеквенца таквог схватање циља кривичних санкција је одбачај традиционалних теорија о горњој материји, и то апсолутних услед схватања одмазде као самоциља, релативних услед истог разлога, а спојних услед њихове једностраности.

Тако према теорији крајњег циља крив. санкција истиче се дуалитет ових т. ј. коегзистенција казне и мере безбедности, сем тога ове санкције су само средства којима се остварује крајњи циљ кривичних санкција т. ј. обезбеђење друштва scil државе од криминалитета, оне имају своје различите непосредне циљеве[4] који су пак формалног и материјалног карактера[5] —. У томе су основне грешке традиционалних

1) Тако у нашој правној књижевности први је акцептирао спојну теорију Авакумовић (види op. cit. 1 B. стр. 31)

2 В. за мотивацију овог термина Др. Живановић: дуалитет К. и м. б. § 2 § II. 2.

3) В. Др. Живановић — Дуалитет кривичних санкција, казне и мер-безбедности — Глас Кр. Срп. Акад. CXVIII. раз. II. 65 1926 (нарочито § 2. I. и даље).

4) Тако непосредни циљеви казне су: 1) Одмазда, 2) морална опомена; 3) Застрашење; а мера безбедности: 1) Поправка и лечење.

5) Тако према Др. Живановићу одмазда је према својој форми враћање зла злим, а зло је враћено злим ако је ово његова последица, а оно његов основ. Зло као корелатив нанетом злу није циљ санкција, већ је само његова формална консеквенца. Материјални пак садржај одмазде је задовољење, било повређеног, било његових ближњих сем тога задовољење носиоца правног поретка, који је повређен — т. ј. друштва Scil државе (в. Дуалитет § 2. I. 1. и примедбу 35.)

теорија (апсолутне, релативне и спојне) што су оне биле једностране, јер су сматрале непосредне циљеве кривичних санкција као крајње, а из таквог схватања логична је консеквенца квалитативно разликовање циљева кривичних санкција.

Последња теорија — теорија крајњег циља — је својом логичношћу и доследношћу, као и јаком аргументацијом, може се рећи дефинитивно оправдала казну и истакла важност координације двеју крив. санкција, т. ј. координирала је њихове непосредне циљеве а у исто време субординирала их заједничком циљу — овде обезбеђењу друштва scil — државе од криминалитета, и тако извршила крајњу синтезу појмова о поменутим установама. Као афирмацију горње констатације наводимо Др. Живановића. Ако се узме да мере безбедности имају за крајњи циљ обезбеђење друштва одн. државе, а то је крајњи циљ кривичних санкција, дакле спречавање кривичних дела — превенција, онда се и за казну може рећи да и она има за циљ и репресију — то је одмазда, и превенцију, а то је застрашење — што јој признају и њени противници социјолошка и позитивна школа*

Кривичне санкције су у својој еволуцији прошле кроз две фазе, на име кроз фазу *приватне* и фазу *јавне* раекције. У *првој* фази кривичне санкције су несвесне свога циља, инстиктивног карактера и манифестују се у облику крвне освете. Формирањем држава оне се објективирају и постају циљне, дакле добијају карактер правне санкције, услед чега им се мења како форма тако и материја. Као такве кривичне санкције, све до 19 века имају за циљ одмазду, а у 19 веку добијају за циљ и поправку.

Тако се долази до крајње еволуције кривичних

* Сем тога ова индиферентистичка теорија је одбацила доктрину о урачунљивости, која се базира на индетерминистичким схватањима т. ј. на слободи воље, а у исто време и детерминистичку теорију талијанске школе која се као таква особито истакла док су остале теорије ове врсте у ствари индиферентистичке.

санкција — до дуалитета истих, а даља еволуција би довела до унитета, тиме, што би се усвојиле мере безбедности као једине кривичне санкције. То би пак наступило само под предпоставком да нестане *инстикта освете* и наступи врлина праштања, што је врло рискантно тврдити. Најзад, према Др. Живановићу[1] вечна је само идеја кривичних санкција, али не и њени историски облици.

4 Правни основ кривичних санкција

Говорећи о циљу кривичних санкција, сусрећемо се са једним сличним, али не истоветним питањем, наиме са питањем правног основа казне и на њему се задржавамо са неколнко речи ради илустрације. Одмах, да напоменемо да нас овде интересује правни основ казне схваћене као реални појам, наиме као појам који проистиче из примене кривично-правних теорија, дакле са практичног гледишта, а не као појам метафизичког и трансцеденталног карактера. Тако јављају се две основне теорије које имају своје варијанте, наиме: а) метафизичке теорије, које налазе правни основ казне у апстрактним и шпекулативним формулама. У групу ових теорија спадају: 1) теорија друштвеног уговора (Contrat social-Pyco.) по коме је друштвени уговор основ казне. 2) *Хегелова теорија* — по којој је основ казне негација негације права јер како каже Хегел „казна је *диалектичко* остварење правног појма, уништење злочина појмом, силом права. Право је остварено царство разума, спољна егзистенција разумног бића воље. У злочину дејствује воља појединца, она је стога у противречности са собом и према томе по себи ништавна. Она је привидност, а суштина је те привидности да се сама ништи. Али у њеној спољној егзистенцији потребно јој је оглашење ове ништавности, констатовање њене привидности, а то бива казном. Казна је остварење ништавности злочина, констатовање његове привидне егзистенције; казна је (као негација злочина) негација негације права, према томе позиција за васпостављање права[1] 3) *Кантова теорија* — категоричког императива налази да је основ казне у категоричком императиву 4) Најзад према некима (Биндинг и др) правни основ казне је *државно право на послушност*, које се претвара у казну при појави кривичног дела; према неким пак тај се основ налази у божанској заповести као и у нужној одбрани.

б *Реалистичке Теорије* чине групу теорија на супрот метафизичким, којих има разних варјаната, но ми се задржавамо на двема које сматрамо за најрационалније.

1) *Теорија неопходности* (в. v. Liszt[2])

Метафизичке теорије не могу се акцептирати услед своје конфузности, док теорија проф. Листа има други карактер — реалистички — ма да је и она једнострана — чисто формална. Тако према овом писцу „нема никаквог другог правног основа за државну казну, до њене неопходности за одржање правног поретка“[3]

2) *Теорија потребе* (Др. Живановић).

Поред форме казна има и своју материју, садржај па према томе, по Др. Живановићу, са гледишта њене

1) В. Дуалитет — стр. 65. § 2. II. 4.

1) l. v. Liszt — Немачко Кривично Право § 16. II. прим. 5. (Срп. превод од Марковић-Весић Београд 1902. год. Присталице Хегеловог правца у немачкој књижевности су Кестлин, Хелшнер, Бернер (в. v. Liszt § 10. III.)

2 Тако и Др. Живановић — Основи Кривичног Права О. Д. § 84. V. Ж. Б. — 1922. год.

3) op. cit — § 16. II. с напоменом да је ово v. Liszt-ово гледиште из ранијих година, јер је он као што знамо из основе променио своје гледиште на казну, у доцнијим издањима свога напред цитираног дела, коју је чак одбацио, ма да је остао доследан традиционалном — двоеобном систему (в. Др. Живановић — Конструкција двоеобног система — Глас Кр. Срп. Акад. CXVIII. раз. II. 65. 1926. год.

садржине, правни основ казне су „потребе“ (индивидуална или кодективна) постојања друштва у облику државе, пошто је казна средство за заштиту истих[1].

Односно правног основа мера безбедности, као једне врсте санкција, може се без двоумљења рећи да и оне имају за основ исте потребе које и казна, јер као што смо видели при излагању крајњег циља кривичних санкција, оне се по овоме не разликују јер им је он исти — обезбеђење друштва од криминалитета.

§ 3. *О казни у опште.*

а) *Казна као приватна реакција.*

Казна као приватна реакција је први облик у коме се ова јавља и у коме се је дуго задржавала — чак до формирања држава — па и у овима спорадично.

Прогонство из заједнице, освета, и крвна освета, а затим композиција су главне фазе приватне реакције. Цело то доба карактерише се једном цртом — наиме тиме што казна потиче од појединаца. Сем тога казна је индивидуална реакција а не социјална, како се изражава Лист[1] — уперена против антисоцијалне воље — манифестоване у радњи. Појединац делује не као сталан члан организованог друштва, већ ad hoc. Из горњег тврђења, које је неосновано, Ф. Лист је извео закључак, да су објективни[3] елементи кривичног дела само симптони кривичне одговорности. Кривац путем радње извршења испољава само анти-

1) Др. Живановић — Кр. Пр. О. Д. 1922. год. §. 84. — V. — Ж.

2) в. Др. Живановић, — Кр. Пр. О. Д. § 7. II. в.

3) Према дводеобној системи кривично дело има субјективне елементе као *виност* — док према тродеобној — коју је први конструисао Др. Т. Живановић (в. Основни Проблеми Крив. Права — 1910 год.; De l' èlement subjectif dans la notion du délit — 1910. затим основи Кр. Пр. 1922 год. О. Д., а нарочите исцрпну аргументацију о тродеобном систему — Конструкција тродеобног система — Глас Кр. Срп. Акад. Наука CXVIII. р. II. 65. 1926 год.) Кривично дело је чисто објективан појам. На то су гледиште стали од француских писаца Гаро (Garraud) у своме последњем издању дела Основи Кривичног Права — Précis de droit criminel 1926. г., као и проф. Ру (Roux) директор часописа Revue internationalde droiat pénal — органа Међународног Кривичног Удружења.

социјалну ваљу, према томе радња извршења је само симптом виности, а није неопходна за постојање кривичне антисоцијалне одговорности — што је несумњиво погрешно схватање Листа[1]

б) *Казна као државна — јавна реакција.*

Појавом државе са организованом силом, настаје нова епоха у еволуцији казне, јер држава долази до уверења, да је у интересу друштва да она присвоји право кажњавања без обзира на то, што се јавља појединац као оштећен, извршењем кривичног дела и што он рефлектира на задољење.

Прва интервенција ове у кажњавању, јавила је се у виду композиције, јер се ту држава јављаше као арбитар између завађених страна, одређујући услове при расправљању спора. Даље, држава се јавља као интервент сретством установљања азила, у циљу спречавања приватног кажњавања, како невиних, нехатних, тако и неурачунљивих криваца. Фактом установљења азила држава је прва извршила класификацију криваца с обзиром на виност. Завршни пак стадијум при преласку казне у државне руке, чини дефиинитивно проглашење себе за компентентну при изрицању ове, и најзад би проглашено начело — да нема казне без кривичног законика нити може бити неко кажњен ако дело није предвиђено у казном законику.

Прва се фаза карактерише према ономе ко врши казну а друга према циљу у коме се врши казна,

§ 4. — *О казни лишењем слободе у опште.*

а) лишење слободе[2]

Чим се постави питање о казни лишењем слободе, одмах нам се намеће једно друго питање, наиме шта се разуме под лишењем слободе, а сем тога које се

1) в. Др. Д. Суботић — Злочинство као социјална појава (Арх. — 1921. год.) исти — Деоба Злочинаца с обзиром на антисоцијалну вољу (Арх. 1921).

2) в. Garraud — Précis III. 132 (De la privation de liberté)

слободе човек лишава. Дати одговор на то питање, значи указати на важност и положај казне лишења слободе у њеној историској еволуцији.

Шта значи лишење слободе? Питају се неки, па шта је слобода у опште? веле други. Ми ћемо се овде задржати на појму слободе са два гледишта: социолошког и правног.

Социологија узима слободу као слободу грађанску — друштвену, и у том смислу, како примећује Џон Стуарт Миљ, слобода је „природа и граница власти, коју би могло друштво извршити над појединцем".[1] Појам слободе, са гледишта социологије овде нас много не интересује, стога се на њему и не задржавамо.

Појам слободе са правног гледишта истиче се као основ казне лишењем слободе, јер слобода у социолошком смислу има више колективан, а слобода у правном смислу више индивидуалан карактер. Тако лишење слободе са гледишта права, могло би се узети да је лишење слободе одлучивања, наиме било слободе кретања било одлучивања на промену места. Према томе последица лишења слободе није увек била ограничена у кретању, већ је често значила лишење детерминисања своје воље. Но и овде нас интересује само лишење слободе у смислу кретања, а не и у смислу одлучивања, јер само је у том смислу она везана за казну лишењем слободе, док је ова друга везана за категорију кривичних дела противу слободе, и за такво лишење слободе извршилац се кажњава.

б) Казна лишењем слободе је једна врста кривичних сакција, и заузима врло велико место у казненом систему. Сем тога што је главна она јако задире у интересе човечанске и напада једно од најважнијих, или бар врло важних човекових правних добара — а то је слобода. Према томе пре него што почнемо излагање начина њеног извршења бацићемо

1) в. Ц. С. Миљ — О слободи — српски превод од Петра Карађорђевића Београд 1912. год.

општи поглед, на њене особине, њен значај и положај у историји Кривичног Права.

После смртне казне по својој важности, истиче се казна лишењем слободе. Она пре свега задире дубоко у све сфере људског живота, наиме тангира основне постулате људског живота. Казна лишењем слободе је, пре свега, једно политичко питање, политичко стога што је она кроз читаву историју давала различне резултате, што је пак све зависило од разних политичких констелација. Наиме почев од примитивних људских заједница у којима је играо доминантну улогу pater femilias, па све до наших дана, она се различито примењиваше управљајући се према различитим формацијама држава и друштва. Поред политичког она је и економско питање, економско с тога, што није све једно по економски прогрес човечанства, дали се она примењује у већем или мањем обиму. Неоспоран је факат, да у земљама са великом применом ове казне не може бити прогреса у економском погледу, у довољној мери, јер апстиненцију од рада, људи који издржавају казну јако осећају све гране народне привреде, а то нарочито важи за земље примитивног аграризма. Сем тога казна лишењем слободе има јак рефлекс, ако се примењује у већој мери, и на културни и социјални живот људи дотичне државе. Али казна лишењем слободе сачињава, и то врло важно правно питање. Јер је она једна од правних институција т. ј. правни појам; она има правни карактер с тога разлога, што је изриче државна власт бар у државама модерног типа, и то у сагласности са начелом nulla poena sine lege. Но таква какву смо је окарактерисали са правног гледишта, она није увек била, јер у ранијим историским временима она се једва може и познати, а још мање правно окарактерисати. О свему томе биће речи доцније.

Говорећи о казни лишењем слободе, не можемо пропустити а да не расветлимо једно питање које

нам се намеће чим проговоримо о овој казни. То је питање појаве казне лишењем слободе, али одмах треба истаћи, да питање казне лишењем слободе можемо посматрати са два гледишта или боље рећи у две фазе, наиме казна лишењем слободе у фази примитивних држава и у фази организованих држава. Тако ово питање изложићемо с обзиром на поменуте две фазе а последњу фазу поделићемо на фазу казне лишењем слободе у уставној и неуставној држави.

I. Као основни тип примитивних држава можемо узети прве зачетке држава код Грка и Римљана, и у њима пропратити казне лишењем слободе. Но пре свега ваља напоменути, да казна у опште, а спепијално казна лишењем слободе има карактер казне у данашњем смислу, она се није поклапала са појмом казне у данашњем смислу, по коме је казна зло предвиђено у Кривичном Законику, које изриче државна надлежна власт за кривично дело и кривце, а против кривца, које има лично да издржи сам кривац, и то у јавном интересу. Пошто у примитивним државама није било казне у правном смислу, то и питање казне лишењем слободе не може нам се наметнути; а не може и са једног другог разлога, јер човек у примитивној држави па може се генералисати и рећи у држави старог века[1] није знао за индивидуалну слободу, према томе и није му могло бити повређено то добро јер га није ни имао. Као потврда горње поставке, служе нам интервенција државе, а поред ове и шефова породица и племена, у свима сферама људског живота; како у породичним тако и верским односима задирала је интервенција, и тако је колективизам срастао са индивидуом, што је учинило да појединац постане јако ограничен у индивидуалној слободи. Консеквенца таквог

1) в. Исцрпну и одличну расправу о примитивним државним организацијама код Грка и Римљана до формирања држава — Фистел де Куланж — Држава старог века —cité antique — превод Ж. Милосављевић — Прокић 1891. год. Б.

положаја индивидуе у античком друштву, је та, што и није могло бити ни помена о ограничењу слободе одлучивања scil кретања, па према томе ни о казни лишењем слободе, већ је само могло бити речи о ограничењу слободе у опште, али не у смислу кривично правном.

II Као што смо видели казна лишењем слободе као установа кривичног права нема основе, односно суштину у држави примитивне заједнице, она је новијег порекла наиме доба диференцирања класа и формирања инокосних породица. Формирањем организованих држава јавља се државна интервенција а на првом месту војна, а затим судска. То су прве и најглавније државне мисије односно њени основни атрибути. Главни задатак примитивне државе био је: рад на унутрашњем миру и на спољној одбрани Немирни елементи се елиминишу и то било уништавањем — смртна казна — било онеспособљавањем за акцију падањем у ропство. Према томе није претерано рећи да је ропство чинило прву фазу казне лишењем слободе. Јер у својој суштини као и према својим карактерним особинама ропство је исто што и казна лишењем слободе и може се рећи казна лишењем слободе отерана у крајност, јер основни атрибут казне лишењем слободе није затварање лица у какав ограђени простор, већ стављење личности у један субординирани положај у коме је неспособно за ма какву акцију по својој вољи.

Битна црта казне лишењем слободе у примитивној држави је та, што у осталом важи и за остале казне да је она приватна реакција, јер је држава није регулисала. Сем тога она је била без икаквог система а нарочито што је карактеристично примењивала се је према свакоме без разлике и без обзира на кривицу. Нија била лична, већ колективног карактера, јер кад падне шеф породице у ропство и сво његово потомство дели судбину са њим.

III Казна лишењем слободе у уставним државама се јавља у сасвим другој форми. Она еволуцијом државе добија карактер правне санкције — односно реакција против нарушења извесног стања утврђеног од суверене државне власти. Казна лишењем слободе, стриктно се ограничава на извесна кривична дела постаје лична — индивидуална и јавна реакција. Сем тога има свој одређен циљ који је био различан за разна времена у развоју кривичног права (два су јој основна циља репресија — и превенција.) Ова казна чак се увршћава у казну чије ограничење предвиђају и услове под којима се може применити. Консеквенца свега тога је принцип — nula poene sine lege унет у све модерне кривичне законике. (први пут у француском кривичном законику од 1791 год.)

Према свему до сад реченоме казна лишењем слободе, може се констатовати да је она творевина, бар у смислу кривично-правном, тек правне односно уставне државе, а да се њени рудименти налазе како у примитивним, тако и у организованим државама пре уставног периода.

Нас овде интересује казна лишењем слободе као кривично-правни појам и стога се нећемо занимати њеним историјским развојем, пошто је за њено схватање, са историског гледишта, довољно изнето у предходним редовима овога рада.

в) *Основна црта казне лишењем слободе.*

Основна црта казне лишењем слободе тражи се при одређивању њеног положаја у казненом систему. Као антитеза смртној казни, казна лишењем слободе сматраше се за довољну ради одбране друштва — државе од криминалитета, с тога су присталице аболиционистичког покрета и истицали њу као замену смртне казне. У крајњој својој консеквенци она служи поправци кривца, што пак све зависи од начина њеног извршења, но о томе биће доцније речи. Према томе може се рећи, да казна лишењем слободе има ту добру

карактерну црту, наиме што служи као филтрир друштвеног организма, т. ј. чланове који су скренули с пута друштвене динамике, враћа на прави пут.

Друга карактеристика казне лишењем слободе је у томе, што је она неопходна за одржање друштва — државе као таквих, односно ради заштите какве индивидуалне односно колективне потребе постојања истих од повреда. Као потврда горње констатације истичемо само питање казне у систему казненом наиме њен смисао опстанка. Као што знамо њени највећи противници, присталице позитивне школе, истичу мере безбедности, наиме слање криваца у казнене заводе у циљу поправке, што пак другим речима значи акцептирање казне лишењем слободе на индиректан начин. А то је, као што се види, једна недоследност више као и апсурдност, присталица унитета кривичних санкција, а још један доказ више о оправданости њиховог дуалитета.

г) *Врсте казне лишењем слободе.*

Нарочито је интересантно питање диференцирања казне лишењем слободе, с тога што нам даје видну илустрацију културне еволуције човечанства, наиме казује нам како су схватили народи циљ и важност ове казне.

Као што се земља окреће (бар тако се држи) око своје осовине и има свој центар, тако и свако друштво са својим гломазним организмом окреће се око своје осовине и има свој центар. Како је, пак, организован тај центар, тако и функционишу оне установе које су његови продукти. Према томе и у питању казне лишењем слободе морамо се дотаћи, односно довести у везу ово питање са склопом друштвене организације.

I Примитивна држава имала је једноставан склоп, па је стога и делала махом у истом смислу, тако рећи по једном калупу. Питање казне у опште, па и казне лишењем слободе напосе, њу није интересовало

јер као што знамо то су биле установе чисто приватног карактера те се стога и не може говорити као о установама јавног карактера у данашњем смислу. Као приватну реакцију казну лишења слободе срећемо још у племенском животу и то искључиво у облику прогона из заједнице. То је може се рећи први рудимент казне лишења слободе схваћене на примитиван начин, и као таква носи све знаке приватне казне.

II. У организованим државама казна лишења слободе има форме — дакле диференцира се. Тако се може узети ропство као први облик казне лишењем слободе које је било веома познато, како у старом тако и у новом свету и распрострањено по свима континентима. С тога разлога и није нужно о њему овде говорити на широко, но ипак треба истаћи, наравно узимајући да је ропство у суштини казна лишења слободе, да нас овде интересује то да ли је ропство било једнообразно или се је и оно диференцирало. На постављено питање даје нам одговор Грчка и Рим.

Познат је факат да је роб у Грчкој као и у Риму био сматран као ствар[1] [2]. Но ипак то третирање њега као ствари не смета да се његово потчињавање сматра као казна лишењем слободе, у смислу данашњег схватања, значи претварање индивидуе у прост механизам с обзиром на однос према осталим људима. Овде нас интересује питања класификације робова, јер се на тај начин добија јасна слика о класификацији казне лишењем слободе. Познато је, да је господар имао према својим робовима једно од основних права а то је право на живот и на смрт ius vite ac necis. Судећи према

1) B. P. F. Girard — Manuel élémentaire de droit Romain éd 7 Paris 1924 (l. II. chap I.) као и Dr. Egersdorfer Predavanja o instituciama Rimskog Prava — Z. 1919 (knj II pod. I. Z. — 55 11 и 12).

2) Али не баш у правом смислу, јер је могао неке правне послове да врши на основу ius naturalis. Тако према Ulpian-y servus nulum caput haberunt; а према Gaius-y cum servo nulla actia est.

свима околностима можемо рећи да је ропство било једнообразно.[1] Али ипак је било и неких нијанса ка слободном грађанину и то у виду колона т. ј. људи вечито везаних за земљу. Као што је осуђеник на казну лишења слободе објекат, дакле не може да врши правне послове и као што то његово стање траје и мења се по извесним формама одређеним од стране оних који су га ставили у тај положај, такав је случај и са установом ропства. Лице је објекат у правом смислу, ма да код овог може се рећи у апсолутном смислу што није случај код казне лишењем слободе, с тога што се ова јавља у више варијаната. Ропство исто тако престаје путем формалног отпуста — manumissio — из чега се јасно види, да је лице било лишено слободе — и то фактом рођења од оца роба а која се повраћала формалнии путем, — као manunussio, vindicta, censo, testamento и т. д.

Према неким погрешно је ропство сматрати као казну лишењем слободе, с тога, веле, што казна предпоставља кривично дело док тога нема код ропства. Њему не претходи никакво кривично дело, дакле казна је само материјална консеквенца кривичног дела а ропство је специјална установа веле ови. Ово мишљење је неосновано, из ових разлога.

1. Код ропства формално изгледа да нема деликта али с материјалне тачке гледишта он постоји, код њега нема спољне манифестације тога деликта него он — деликат — има више спиритуелни карактер. Самим тим што је рођен од оца роба он је учинио преступ према схватањима тадашњег друштва и с тога је недостојан назива римског грађанина (civis romanus). Следствено као последица тога факта — рођења — који истина није уперен против ничијег правног добра — ствара се таквом лицу стање лишења слободе, и то, може се рећи, ма да не баш

1) Тамо се истиче: „in servorum condictione nulla differentia (в. Јустинианове институције. lib. I. cap. III. 4 — прев. Др. Л. Бакотић 1910 Б.)

погодним термином, факултативно трајно т. ј. може престати под нарочитим условима.

Сем тога, као аргумент можемо навести случај ратних заробљеника, како у раније тако и у данашње време. И овде фактички нема кривичног дела али се оно ствара фиктивним путем, наиме сматра се да је војник извршио кривично дело, у моменту чим је противстао непријатељу, и овај га од тог момента сматра као кривца, јер чим га ухвати лишава га слободе, ма да у материјалном смислу нема кривичног дела.

III Да се не би задржавали на појмовима који имају само неке елементе казне лишењем слободе рећићемо само то: да је права казна лишења слободе творевина новијег времена, наиме XVII и XVIII века, јер куле (Turm) средњег века су само средства којима су се власти служиле ради обезбеђења присуства окривљеника суђењу, т. ј. ради издржавања истражног притвора. Тако тек у модерно организованим државама наилазимо разне казне лишења слободе и то казне у смислу кривично-правних начела.

Да би били јаснији ми ћемо казну лишења слободе као установу кривично правног карактера класификовати и то с обзиром на извесне њене ктрактеристике.

Тако она се манифестује на разне начине. Јер казна лишења слободе је у тесној вези са њеним извршењем, управо то су лице и наличје, стога разлога ми ћемо у овом излагању учиннти једну анализу и то упоредну, како казне лишења слободе тако и њеног извршења. Ради тога ћемо укратко изнети основне принципе разних казни лишења слободе, а у исто време окарактерисати начине извршења. Но ипак у том општем излагању биће нам основно излагање извршење казне лишењем слободе, јер је то предмет нашег излагања. Али извршење казне лишењем слободе може се разумети само ако се претходно изложи казна лишењем слободе у опште, јер је увек потребно при излагању неке установе, испитати њену претпоставку односно узрок па тек њу саму. То исто важи и за казну лишењем слободе јер је ово основа њеног извршења.

§ 5 ИЗВРШЕЊЕ КАЗНЕ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ С ОБЗИРОМ НА КЛАСИФИКАЦИЈУ ОВЕ.

а) По времену трајања. Чим се помисли на казну лишења слободе, одмах се истиче питање: да ли је она времена или вечита.[1] На то питаље долазе разни одговори, било теоријски било практични. Теоретичари су се груписали у два табора, једни су за ограничено а други за неограничено трајање. Присталице неограниченог трајања казне лишења слободе истичу ове аргументе, као основ свога гледишта:

1) *Казна* лишењем слободе има raison d' être само ако је неограничена у трајању, јер само као таква има ефекат, односно само као таква испуњава циљ казне застрашења поред репресије а сем тога и олакшава борбу против криминалитета, што је и крајњи циљ казне, као и осталих кривичних санкција. Олакшава борбу против криминалитета у том смислу, што тако рећи, елиминише индивидуе које имају, предиспозиције за вршење кривичних дела, следствено посредним путем утиче на смањење криминалитета.

2) Неограничено трајање казне лишењем слободе има и ту практичну страну, веле присталице ове, што може бити замена смртне казне, јер мада индивидуу не уништава као смртна казна, ма да није иста са овом, како су истицали противници аболиционистичког покрета.

1) Тако је усвојена вечита казна лишења слободе у француском кривичном зак. од 1810 год. art 7 као и времена, у Немачки крив. зак. од 1871 у § 14, и у Аустријском као и Мађарском кривич. зак. Наш, који је важио у Србији, пак казнени (кривични) законик, и ако је рађен по угледу на Пруски К. З. од 1851. који предвиђају и вечиту казну лишења слободе, усвојио је само времену — својим §§ 14, 15 и 20 где се максимира време робије-затвора и заточења — следствено не акцептира се вечита казна лишења слободе. Међутим пројекат казн. з. за С. Х. С. предвиђа и казну вечитог лишења слободе поред смртне казне што нам изгледа неправично. Најзад К. з. за Југославију у § 37 усваја вечиту казну лишењем слободе.

3) Неодређено трајање —вечито— казне лишењем слободе има и ту практичну страну, веле присталице овог учења, примењује се само на казну најтеже врсте одн. за казну која се одређује због најтежих кривичних дела — а она казна — може бити робија одн. заточења. *Тако* један од чувених француских криминалиста, проф. Garraud[1] говорећи о француском систему, вели о неограничености казне лишењем слободе следеће: „Али са рационалном употребом и одмереном благоћом, која оставља осуђеним да се надају на ослобођење, а која поправља неједнакости које су им нераздвојне, ја верујем у корисност казне *вечитог* лишења слободе.“ Даље вели Grraud: „у једном законодавству које искључује казну лишења живота (смртну) казне вечитог лишења слободе су потребне да замене смртну казну; у законодавствима која их предвиђају (вечито лишење слободе) оне служе као користан прелаз између смртне казне и временске, јер колико има кривичних дела за која је заиста, смртна казна врло строга, а колико има временских казни врло благих“.

Противници неограниченог трајања казне лишењем слободе, истичу недостатке учења присталица неограниченог трајања казне лишењем слободе и тиме аргументишу тачност свога гледишта. Према овима нетачно је тврђење присталица вечите казне лишењем слободе, да она служи као замена смртне казне, одн. да се она може узети место смртне казне, пошто је и ова (к. лиш. слободе) у суштини смртна казна — узета као вечито трајна. То се потврђује искуством на име вршеном анкетом над осуђеницима у државама где ова казна постоји (Француска, Немачка, Аустрија и т. д), а резултат ове био је тај, што се је већина њих изјаснила за смртну казну а против вечите казне лишењем слободе.

1) Prècis — op. cit. III 134.

У главном присталице аболиционистичког покрета у науци Кривичног Права заступници су вечите казне лишења слободе, а противници овог покрета су присталице временске казне лишењем слободе.[1] Последњем се гледишту и ми придружујемо, из разлога што сматрамо да је смртна казна у данашње време потребна, бар за кривична дела најтеже врсте — а нарочито за извесна војна кривична дела извршена на бојишту.[2]

б) *Казна лишењем слободе с обзиром на кривично дело-кривца.*

Са овог гледишта казна лишења слободе диференцира се у разне категорије, али је опште усвојено начело, бар на европском континенту, да се класификује у две категорије, сем њених изузетака у француском систему, (одашиљање у колоније — déportation) — на име на 1 (робију reclusion).

2) *затвор* (l' émprisonement.)

И једна и друга се такође диференцирају, што зависи од земаља које их практикују (нпр. у Немачкој је затвор *обичан* и *тежак*, као што је у аустрији тамница *обична* и *тешка* — овај систем важи и у држави С. Х. С. на територији која је била под Аустро-Угарском а која је припала држ. С. Х. С. — угово рима о миру од 1920 год. и 1921 — до изједначења законодавства). Сем тога као што смо напоменули има земаља где и нема казне лиш. слободе у облику робије, већ место ње постоји т.зв. *тамница*, која је *лака* и *тешка* (Аустрија, Мађарска и т. д.).

Важно је и то напоменути, код казне лишења слободе (код робије и затвора) да их прати и једна

1) В. *О присталицама* и противницима аболиционистичког покрета у одличном делу руског проф. *Кистјаковског* — Испитивања о смртној казни — Срп. прев. Михајиловић — Београд 1910 г.

2) *Б. Бранич* св. 6, 7, 8, 9... за 1927 год. где је отворена аикета о питању смртне казне и где су интересантна мишљења наших правних аутора а поред осталиу нашег уваженог проф. Др. Т. Живачовић (св. 6).

последица наиме губитак грађанске части (часних права) — код робије и заточења увек, а код затвора само кад је ту у кривичном законику изрично предвиђено.

б) *Казна лишењем слободе с обзиром на рад.*

Питање се поставља, да ли осуђеник осуђен на казну лишењем слободе, треба да ради за држави или не? На то питање је дао одговор законодавац, и према коме постоје казне лишења слободе код којих је рад обавезан или факултативан. — Тако, према једнима рад се у опште не може учинити обавезним јер је то неправедно, и осудити човека и наметнути му терет који није дужан да трпи. На супрот овом гледишту стоји друго, према коме рад је елеменат казне лишењем слободе јер лице осуђено на ту казну испашта последице своје радње — извршења свога дела — а рад је одвојен од тога испаштања, он је нормална функција људског организма у борби за опстанак. Следствено и да није лице осуђено, оно би морало да ради због своје егзистенције, према томе оно мора да ради и у казненом заводу, ради свога физичког одржања, што је независно од казне лишења слободе — и њеног извршења. И нас ово друго мишљење више убеђује, јер по нашем мишљењу почива на стабилној аргументацији.

г) *Казна лишења слободе с обзиром на њену тежину.*

Кад би се казна лишењем слободе уфицирала, т. ј. кад би постојала као једина без ступњева, она неби постигла своје циљеве — како репресију тако и превенцију, нити би била сретство у борби против криминалитета. Не би одговарала својим циљевима јер би била некад сувише строга, кад су у питању лакша кривична дела, а сувише блага кад су у питању тешка кривична дела. С тог разлога и писци, као и законодавци, класифицирају је, и на тај начин отклањајуману унитета казне лишења слободе, а

истичу прлуралитет ове. Тако се вели: 1) главне[1] казна лишењем слобсде које се досуђују за кривична дела — против криваца — као и једина казна прописана за дотично кривично дело, (нпр. за кривично дело покушаја убиства, робија за просту крађу, затвор) а не као *једина* за ма које кривично дело.

2) *споредне* — у том смислу што су потчињене казни која се изриче као главна, и што не могу да постоји самостално — без главне казне. С тога се каже да стоје у истом односу као и кривац саучесник (помагач и подстрекач) према претходном кривичном делу — дакле споредне казне лиш. сл. су *акцесорне* природе у односу на главне, иначе да не стоје у том односу биле би главне јер tertium non datur.

д) *Казна лишењем слободе с обзиром на место извршења.*

Правило је да се казна издржава у земљи где је извршено кривично дело — а то стоји у вези са принципом да се сопствени поданици не могу протеривати из своје отаџбине — а то је правило унесено у сва модерна законодавства (из француског и немачког а из овог у наш). Од горњег правила чине се изузетци с тога ћемо се на њима и осврнути. Тај изузетак чини Code jénal од 1810 год. у своме чланку 7 који предвиђа казну лишењем слободе прогонства у колоније — déportation чији начин извршења је регулисан законима од 8 јуна 1850 (loi sur le déportation) и 23 марта 1872 г. (loi qui désigne nouvaux lieu de déportation).[2] Према томе изгледало би да се чл. 7 вређа

1) Законодавства деференцирају пређутно казне лишења слободе у два правца — *главне* и *споредне* — према томе да ли се само једна досуђује или две — и једна је од оних главна а друга споредна (нпр. у § 12 Срп. К. З. главна је казна робија, заточење, затвор, а споредна — протеривање и полицијски надзор — од казни лиш. слободе). Према кривичном законику Краљевиие Југославије главне су казне: смртна казна, робија, заточење, строги затвор, затвор и новчана казна, — а споредне казне су губитак часних права и губитак службе (§ 35. к. к.)

2) сем тога и законом од 25 марта 1873 г. (loi qui régle la condition des déportés à la Nouvelle Calédonie) као и осталим мање важним законима (1895, 1923 г.)

принцип не протеривања сопствених поданика, јер се сматра да су они у својој отаџбини, а консеквенца је таквог схватања могућност повратка у метрополу, по издржању казне. *Немачки* кривични каноник од 1871 г. није усвијио депортацију, стога се не може генералисати, па рећи, да су државе са колунијалним царством усвојиле и казну лишења слободе која се издржава ван националних граница.

Пошто смо у кратким потезима, изложили основне принципе на којима се базира како казна у опште, тако и казна липења слободе, и пошто смо летимично окарактерисали њену класификацију, сада прелазимо на њено иєвршење.

§ 6 ИЗВРШЕЊЕ КАЗНЕ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ.

а) *Општи поглед.*

Пре него што пређемо на излагање начина извршења калне лиш. слободе примењене на поједине врсте ове, задржаћемо се на извесним општим принципима које је карактеришу. Одма нам се намећу следећа питања:

1) ко им право на извршење казне лиш. сл. и
2) према коме се она извршује.

Бацивши поглед на казну у опште, кроз њену историју, добијамо одговор на право питање и то с обзиром на две основне њене фазе. У фази приватне реакције, казна лиш. скободе у колико је егзистирала као казна, извршивана је од стране сваког појединца, као у осталом и све друге казне, а специјално смртна казна. Ова последња је била главна казна све до формирања држава, и извршивана је од појединаца[1]. Пошто је смртна казна, као главна, а може се рећи и једина, у прво време, имала проћи кроз поменуте фазе, те се може без бојазни рећи да је и казна лишењем

1) *В. о извршењу* како казне телесне, тако и смртне, у свиме временима, у раду *Р Квантера* — Телесне и смртне казне код свих народа н у свима временима — *Полициски Гласник* од 1902.

слободе у еволуцији својег извршења прошла кроз исте фазе. Али овде се може додати и то да је ова извршивана од појединаца и много доцније, тако налазимо примера чак и у периоди организованих држава али држава без формираног законодавства. Горње тврђење потврђује нам како Грчка тако и Рим са својим системом начина извршења казне лишењем слободе, а још боље се види у Средњем веку са државама заснованим на феудалним систему управе. Тај систем је у основи био самовлашће појединих магната који су вршили своју власт апсолутно, па према томе и није могло бити речи о некаквом легализирању извршења казне лишењем слободе.

Појавом модерних држава са конституционалним системом управе, начин извршења као и органи из основа се мењају. Казна лишењем слободе извршује се по специјалним условима, наиме формирају се читави системи на којима се заснива извршење поменуте казне.

Као одговор на друго питање — наиме према коме се ова казна извршује — апстракујући период развића појма о казии лиш. сл. и њеном извршењу пре формирања државе — може се следеће констатовати:

I) *Да се казна* лиш. слоб. извршује у модерним државама исклучиво према онима који су на ову осуђени, без обзира на то да ли лице заузима овај или онај положај у друштву. То начело једнакости грађана пред законом истакла је Француска Револуција (1879) упоредо са принципима демократије, која је основ грађанске и правне једнакости свију људи и свију сталежа друштвених. Но могло би нам се приметити, да смо превидели казну којом се може заменити казна лишењем слободе, — на име новчану казну, која постоји у свима кривичним законицима модерних држава а која на први поглед изгледа да ствара неједнакост пред законом, пошто се богате класе могу њом увек користити путем супституције. На ову

замерку добија се следећи одговор: разуме се, може се вршити супституција казне лишења слободе новчаном казном одн. новцем, али ово се може применити само на извесне лаке казне лишењем слободе, наиме за извесне иступе — што изрично неки кривичии законици предвиђају — дакле за кривична дела мање важности. Стога и отпада горња замерка о диференцирању грађана пред законом, при пистојању замене казне лиш. слободе — новцем.

б) *Системи казнених завода — општа карактеристика.*

При појави какве нове идеје, формираји се два фронта, један који је подражава, а други који је комбатира. Ради илустрације довољно је споменути питање смртне казне и пропратити борбу њених присталица као и противника, само од појаве *Бекарија* и Соненфелса одн. од формирања т. зв. аболиционистичког покрета, па видети колико разних и многобројних мишљења се појаве при стављању каквог питања на дневни ред. Питање аболиције смртне казне заинтересовало је готово цео цивилизовани свет, па ипак се толико може рећи, да стоји више аргумената за него ли против смртне казне.[1]

Сасвим је други случај са питањем начина извршења казне лишењем слободе, јер ту немамо ни великих ни значајних покрета као ни одлучних поборника. Цело се питање своди на целисходност, одн. на корисност која се добија од ове или оне врсте начина извршења. Као што се истиче, кад је реч о смртној казни и њеном извршењу, да је њено извршење једно политичко питање, сем тога и правно, социјално као и економско, услед чега је и изазвала тако свестрану полемику, а која се још и данас води.[2]

1) *В. интересантну* расправу о питању смртне казне од Љ. Димитријевића — Смртна казне — у Арх. XI. бр. 1 и 2, 1925 г.

2) *Бранич* за 1927 год.

Свега тога нема кад је реч о казни лишењем слободе и њеном извршењу. Цело се питање своди на питање система, који ће се узети за најпрактичнији од неколико изнетих. Практичнији с обзиром на дотичну земљу, што пак све зависи од културе, економског благостања и осталих правних и социјалних фактора.

Казна лишења слободе није у суштини политичко питање, и то је један од разлога, ограничења полемике само на њену правну форму, интересујући само правнике практичаре, који су приводили у дело апстрактне формуле теоритичара постављене о начинима извршења казне лишењем слободе.

Према свему што смо изнели о питању начина извршења казни лишењем слободе, лако нам је изложити основне принципе начина извршења, јер у излагању увек имамо у виду практичне резултате борбе око установљења начина извршења. С тога се нећемо ни задржавати на теоријама, као што би се задржали кад би третирали начине извршења смртне казне.

Овде нам се одмах намећу два питања и то питање система казнених завода као и питање извршења појединих казни лишења слободе. Ово друго је важно и стога што када би се говорило о једној казни лишењем слободе, самим тим отпала би и дискусија о системима казнених завода.

1) *Питање* система казнених завода, као и завода у опште није старог датума, јер све до XIX в. владао је систем т. зв. *заједничког* издржавања казне лишењем слободе.

„Кула“ установа XVI и XVII в. је имала други карактер истражног затвора а не казненог завода[1] Тек у XIX в. јавља се покрет против система заједничког издржавања — у лицу Енглеза Johan-a Horward (1726-1771) — који пропутова многе земље ради

1) В. Б. Марковић op. cit. — књ. II. § 48.

проучавања казнених завода и после дугогодишњег проучавања публикова дело: State of prisons in Engelmand and Wales, у коме заступаше ћелијски усамљенички систем.

Према претежно заступљеном мишљењу у Науци Кривичног Права системи казнених завода се класификују у четири групе и то с обзиром на њихово уређење. Али пре него што пређемо на ове системе бацићемо један поглед на стање пре ових система.

Познат је факт да заводи — затвори — до XVI в. нису служили кажњавању криваца, већ су служили за смештај како оптужених тако и лица која нису одговарала својим обавезама. Међутим у XVII в. дижу се заводи, који имају за циљ да сакупе морално покварену и напуштену децу. Тако видимо заводе већ у 1655 г у Budewill-у код Лондона, а затим у Амстердаму 1659 и 97 Либеку, Бремену, Данцингу и осталим градовима Немачке, чему је допринео и рад Хипел-а који истиче специјалну превенцију са поправком, место традиционалне генералие превенције са застрашењем. На систему усамљеничком — базирају се казнени заводи у Енглеској, чему допринесе акција Џона Хуарда (1773). Тако по угледу на Енглеску у половини XVIII в. подигоше се казн. заводи у Хамбургу, Franci-у, кога конструиса Florence, удешен за дечаке. Нарочито је чувен завод истина из почетка XVIII в. — подигнут 1704, у Риму од Clément XI а на чијем улазу беху утиснуте ове речи: „Parum est coercere impluros poenâ nisi probos efficies discipline."

На крају XVIII в, налазимо још систем заједничког издржавања — ма да се ноћу одвајаху —, али 1775 г. би основан први завод који имађаше за циљ поправку осуђеника. У то време се јави са акцијом —за реформу казн. завода — Johan Howard који изучи казн. заводе у како Европи тако и у Америци, и 1777 год. публикова, већ поменуто дело: „State of prisons in England and Walles" у коме указа на мане дотадањих

система. Рад Howard-ов одјекну у Северној Америци, и под утицајем Франклина основа се друштво за казнене заводе 1776 год. у Филаделфији, које стави себи у задатак рад на реформи казнених завода и кривичног правосуђа.

На европском континенту прва је Француска прихватила идеје Хуварда, а томе је био разлог само бављење овога у Француској и изучавање завода у овој (1775—87). Тако видимо Бентама при крају 18 века са предлогом о реформи казнених завода, упућеним парламенту, кога парламеиат и не узе у претрес.

Кривични законик и кривични судски поступак од 1808 год. и 1810 год. усвојише систем заједничког издржавања казне лишењем слободе у Француској, класификујући је на: 1) робију, 2) принудне радове и 3) поправни затоор. Тако је стање остало до 1872 г., али почев од 1814 год. па 1872 год. формираше се покрет за реформу казнених завода, на чијем челу стајаху познати Лукас и Беранже. 1840 г. би поднешен пројекат закона о реформи казнених завода, по коме се укидаше систем заједничког издржавања казне лишењем слободе, а увођаше се систем ћелијски — Амбуршки. Међутим револуција од 1848 г. обустави рад на реформи казнених завода у Француској, ма да је пројекат био примљен у начелу од оба дома. Ипак се подигоше заводи у Boquette-у за млађе кривце а у Mazas-у за одрасле по систему ћелијском. Ма да је Аунбуршки систем примљен у већини држава Европе, револуција од 1848 год. га не прими, задржавајући стари систем заједничког издржавања казне, као и протеривање у колоније — транспортовање. Тек 1872 год. понова се покрену питање о реформи казнених завода под иницијативом Haussonville-a, чега је био резултат закон од 1875 год. који заведе систем ћелијски са циљем поправке. Поред тако велике реформе овај закон установи: „Врховни Савет за казнене заводе" „Consseille supérieur des prisons",

као и Опште Друштво за казнене заводе — Société générale des prisons“ које покрену часопис: „Bullten de la Société générale des prisons“.

Раније смо споменули, да пошто изложимо системе који су претходили модерно уређеним казненим заводима, да ћемо прећи на излагање основних принципа ових. Али при третирању питања о казненим заводима у опште, намеће нам се питање о њиховом смислу опстанка. Тако према Гаро у[1] казна лишењем слободе, а с њоме и систем казнених завода са гледишта специјалних превенција има за циљ: 1) да спречи преврат и 2) да спречи постанак криваца из навике од случајних криваца. То изналажење начина и средстава, по Гаро-у[2] којима ће се свести број рецидивиста, сачињава проблем криминалитета[3] Постоје два начина извршћња казне лишењем слободе, наиме систем затвора — завода — са циљем поправке — systéme pénitentiaire — и систем транспортовања у колоније без циља поправке — systéme de la déportation — Овај други систем се практикује у државама са колонијалним царством, ме да истина не баш у свима о чему ће бити речи кад будемо говорили о овоме систему (тако н.пр. Немачка).

а) *Систем депортације* — Systéme de la déportation —

Као реакција на систем затвора — l'emprisonement — коме се оспорава могућност остварења циља поправке и класификација осуђеника, јавља се покрет који истиче систем депортације. Присталице овог система постављају као девизу правило, да: „Закон не казни као време, савест, она казни за навек“. Сем тога овај систем је од велике користи према, присталицама

1) Précis - p. 320 — 135

2) Préis - p. 320 — 135

3) Tarde - G - La crimtnalité comparée — 5. éd. 1902 — Paris. cap. IV

овог, по метрополу је од користи јер ова врши колонизацију земаља неосетно без материјалних средстава. Систем депортације срећемо како у Енглеској (депортација у Аустралију) тако и у Француској, чије је законодавство по овом питању доста развијено. (В. закон од 1850, 1872, 1873, 1895 и 1923 год који детаљно регулишу начин извршења ове казне као и места извршења). Систем депортације није установа новог времена, већ он има дубоког трага у прошлости, наиме за њега су знали како Грци тако и Римљани[1] у виду: in insulam deportatio aquae et ignis interdicito.

Али што је овде важно напоменути то је, да овај систем губи из вида један од основних циљева казне у опште — наиме циљ застрашења, јер место овога видимо само један пријатан излет ван своје отаџбине и ништа више. То је једна од главних мана овога система, с тога се може с правом рећи да је то систем који не одговара данашњим појмовима о циљу казне као и мера безбедности, јер се њиме не може остварити до крајњих консеквенаца крајњи циљ кривичних санкција, т. ј. да се спречи развиће криминалитета односно да се води са њиме борба. Не може се постићи циљ, јер осуђеници су слободни људи, кад оду у колонију, изузев оних осуђеника осуђених на казну т. зв. travaux forcées dans une enceinte fortifiée који су нешто ограничени у слободи кретања, с тога велимо овај систем нема нити репресивног, а још мање репараторног дејства на осуђенике. Но ипак се може задржати за политичке кривце, јер се ови на тај начин удаљују од отаџбине и немају утицаја на масу, а тиме се постиже један од циљева казне, на име општа превенција као и опште застрашење. Тако у Француској

1) Да је још код старих римљана постојао систем прогонства — депортације, види се посредно из следећег текста: „Minor sive media est comitis deminutio, cum civitat quidem amittitur libertas vero retinetur: quod accidit ei, cui aquae igns interdictum fuerit vel ei, qui, in insulam deportatus est“. — Ulp 52-l- de cap. min 1. 16. a u „Peregrinus fit is cui aqua igni interdictum est.“ — Ul X 3.

постоји овај систем поред осталих и за политичке кривце — déportation u rélegation иначе за остале кривце нема смисла заводити, такав систем, који остаје без ефекта, јер се њиме промешује циљ казне лишењем слободе.

б) *Систем затвора или састем поправке* — systéme pénitentiaire.

Присталице овог система истичу као аргумент у своју одбрану — *циљ поправке осуђеника* (le but penitentiaire) што се не може постићи системом депортације. Неки,[1] међутим додају да је умесно комбиновати обадва система, међутим то се не слаже са напоменом учињеном на штету депортације, која као што смо казали не може да оствари циљ застрашења као и поправке.

Дуго је људски дух лутао, док није пронашао извесне системе, на којима се може ослонити при извршењу казне лишењем слободе. Тако, као резултат рада, науке и праксе видимо конструисане следеће системе казнених завода по којима се извршује казна лишењем слободе.

1) Филаделфијски — пенсилвански —

Основна црта овог система је у томе што су осуђеници одвојени и дању и ноћу — рад је принудан а ћутање није обавезно. Тако под иницијативом друштва за казнене заводе — основаног 1776 у Филаделфији а 1829 г. и у Пенсилванији — основа се чувени казнени завод Eastern Penitentiary у Cherry-у у Пенсилванији. Циљ овог система је кајање са поправком, с тога му беше религијозна основа.[2] Казнени заводи ове врсте распростреше се по целој Европи а сличних је било и раније као у Флоренцији 1677, Риму,

1) *Garrand* — Précis p. 324 — 138.

2) *Тако под* утицајем рационално-правне философије XVIII век истаче се циљ поправке криваца у зазненом заводу а не испаштање. У том смислу су радили Јосиф II и Катарина II градећи казнене заводе.

Каселу 1720 и у Гану 1775, који се сматра као први модерни казнени завод.

Као рђава страна овог системаа истиче се факат да он квари душу осуђеника као и физичку конституцију, јер је осуђеник изолован тако, да долази у додир само са својии чуварем. Примедба учињена овом систему, не може се у свему усвојити, а не може с тога што се овим системом избегавају недостатци система *заједничког* издржавања казне, јер баш ако се хоће да се оствари специјална превенција, једино се у овом систему то може постићи. Али то не значи да ми акцептирамо у свему горњи систем, већ само у толико у колико се може ублажити и тако са увођењем обавезног рада у дневној заједници са обавезним ћутањем (а то је карактеристика система Аубурншког који смо ми усвојили, али са извесним модификацијама. О томе доцније).

Тако модифициран систем — филаделфијски Европа је усвојила.

II) *Аунбуршки — Њујоршки.*

Овај се систем базира на принципу ноћњег одвајања а дневног заједничког рада, са обавезним ћутањем. То је у ствари умерени усамљенички систем. На тим принципима видимо подигнуте казнене заводе прво у Америци и то у Аунбургу код Њујорка 1823 год. а затим и осталим земљама Европе. Мана овог система је у томе што се оснива на ћутању, које се не може остварити без употребе телесних казни према осуђеницима, а тиме се не постиже циљ поправке, а још мање циљ застрашења.

III *Прогресивни* — енглески систем.

Прогресивни систем води порекло из Енглеске, а заведен је по укидању депортације у Аустралију, место које дође робија (penal servitude).

Пошто усамљенички систем (Филаделфијски) није усвојен у Америци, он се простре по Европи,

прво у Енглеској; али не са истим особинама већ ублажен. По том, прогресивном систему, усамљен затвор није сталан као код Филаделфијског, већ само фаза у извршењу казне лишењем слободе. По угледу на Пентовиљски казнени завод (основан 1842 код Лондона) основаше се и у осталим деловима Европе, а нарочито су познати казнени заводи у Брислу 1848 и Моабету 1849 г., који у исто време спадају међу прве — овога система. Белгија пак оступа од осталих држава Европе, у толико што је конзеквентно спро вела прогресивни систем, неоступајући ни у чему од његових принципа. Прогресивни систем је прошао кроз разне фазе, док није добио дефинитивни облик тако да данас његови основни принципи, на којима почива могу се свести на три ступња, кроз која сваки осуђеник мора да прође при издржавању казне лишењем слободе. То су:

1) *строги затвор* у ћелијама који траје 9, а негде и 12 месеци.

2) *заједнички* рад кроз четири оделења која се поступно пролазе.

3) *условни отпуст* — liberation condutionelle vorläutige Entlassung — који може бити опозован, ако се пуштени не влада по прописима предвиђеним за пуштања на условни отпуст.

Овде се може напоменути, да је циљ фазе усамљеничичкогатвора био, не поправка, већ више етички, наиме испитивање психолошких особина осуђеникових. Најзад може се рећи, да је суштина овог система у томе што се њиме тежи враћању индивидуе друштву средством постепеног поправљања.

IV *Ирски систем*

Од неких писаца (Холцендорф и Грофон) се истиче и овај систем као четврти. Међутим и овај је систем исто што и прогресивни — енглески — само што се код овога јавља и четврта фаза т. зв. imediate prison - међузавод, која се јавља као фаза између

друге и треће фазе прогресивног система. Тако у фазу међузавода т. ј. завода који није казнени — осуђени има потпуну слободу општења са спољним светом, чак и нема контроле над собом, тако да је остављен самом себи. Путем међузавода над њим се врши нека врста искушења, и ако га издржи долази и четврта фаза условни отпуст. Ирски систем је у Енглеској непознат, јер се третира као модификација прогресивног система. Добра страна овог листема је у томе, што се њиме постиже постепено поправка осуђеника као и његово враћање друштву, што се пак не може остварити у прогресивном систему — услед недостатка фазе међузавода.

Према свему реченом, о системима казнених завода и о режиму извршења казне лиш. слободе у опште, можемо констатовати следеће:

1) *Да се не* може усвојити систем *депортације*, услед тога што се њима губи из вида циљ застрашења, који је један од основних циљева казне.

2) *Што се* тиче система затвора не можемо усвојити филаделфијски, услед његове сувише потенциране строгости, која негативно утиче на осуђеника јер код овога ствара психолошку депресију. *Аубурншки* услед његове несистематичности, а прогресивни услед непотпуности. Из тога излази, да треба усвојити *Ирски систем* т. ј. прогресивни модифициран као изванредно добро уређен, систематски изведен и са свима предиспозицијама за испуњење циља поправке и застрашења, код извршења казне лишењем слободе, чему и треба да служе установе казнених завода. Сем тога, овај систем даје већу гаранцују за поправку осуђеног, јер установа међузавода је једна од његовнх веома важних карактеристика, која даје могућности осуђеном да сам собом располаже пре него што изађе из казненог завода. Ирски систем преовладао је у пракси-сем у неким државама — но ипак сматрамо да ће он бити у будућности општи,

и тиме знатно допринети питању решења пробрема криминалитета.

C) Извршење појединих казни лишења слободе.

У § 5 овог рада, изложили смо класификацију казне лишењем слободе у опште, Овде ћемо се позабавити питањем извршења казне лишењем слободе с обзиром на поједине њене врсте, и то ради систематизације градива, проучићемо извршење казне лишењем слободе у извесним земљама. На примерима дотичних земаља, јасно ћемо видети како функционишу помеунти системи у пракси. Узећемо као типове француски и немачки казнени режим, јер су то земље у којима се свака нова установа брзо прилагоди средини. Сем тога на француском примеру видећемо како се извршује *казна затвора* — одн. како функционише режим, који почива на казненим заводима, као и систем *депортације*, који не почива на систему затвора (сем једне врсте депортације т. зв. travaux forcées une encente fortifiée, која се у првој фази извршује у заводу. Систем немачки извршење к. л. сл., поред осталог важан је специјално и за нас — односно наш режим извршења казне лишењем слободе, пошто наш кривични законик води порекло из Немачке. (Кривични Зак. Кр. Србије од 1860 г. рађен је по угледу на Пруски од 1851 г. а овај према франц крив. зак. од 1808 год. док кривични зак. за царевину Немачку има за основу поред Пруског још и неке покрајинске). Тако ћемо видети при излагању Немачког система, разлику између овог и француског, као и између немачког и нашег, који се знатно диференцира и ако води порекло од њега. Али задржати се само на Француској и Немачкој, а не рећи ништа о осталим земљама — а нарочито о систему који постоји у Белгији, било би нам излагање непотпуно, стога разлога поменућемо и остале земље — које су у осталом акцептирале системе поменутих држава — задржаћемо се

нарочито на Белгијском. Јер систем заведен у Белгији је у ствари стриктно изведен прогресивни систем што није случај са осталим државама, које су усвојиле прогресивни систем.

I Француски системи извршења казне лишењем слободе.

Раније смо изнели историјат казнених завода у Француској, почевши од прве појаве ових, па све до доношења закона од 1875 год. који је регулисао начине извршења казне лишењем слободе. Сада ћемо детаљно иаложити начине извршења појединих казен лишењем слободе.

Основна грешка начина, односно његове предвиђености, француског система — вели Гаро је у томе што ни фр. крив. зак. од 1808 г. ни фр. к. с. п. од 1810. Нису предвидели детаљно извршење казне лишења слободе. Сем тога и у томе, што су казне које се извршују у колонијама под надзором министра за колоније а оне које се извршују у метрополи под министом Правде, докле не достаје јединство у извршењу.

Француски режим извршења казне лишењем слободе с обзиром на време казне као и место извршења, двојак је. Казна лишењем слободе се извршује 1) у колонијама, 2) у метрополи.

I Казне лишењем слободе које се извршују у колонијама.

Ових казни л. сл. има пет врста, и оне су претежно одређене за политичка кривична дела одн. против политичких криваца. Овде спадају следеће к. л. сл.

1) Les travaux forcées à perpetuité et à temps[1] вечити и времени принудни радови.

Казне принудних радова, како времене тако и вечите су у суштини исте, а само се разликују у времену

1) C. p. art 7. као и Garçon Code pénale art 7.

трајања. Једна је времена а друга вечита. Времена има за минимум 5 а максимум 20 год. сем код рецидивиста где се *удваја* (C. p. art 19 у вези art 51 al 5). Основна карактеристика ових казни је у том, што су оне, 1) кривичне а не поправне, 2) главне и безчастеће и 3) досуђују се по општем кривичном закону.

Историјат горњих казни, је врло интересантан. Раније, до 1871, постојала је казна робије на галијала, која је имала исти ефекат као и смртна казна, пошто се је њоме потпуно индивидуа елиминисала. На галијама су осуђеници поред казне л. сл. и радили, радове, а то је чинило, да су их осуђеници сматрали као казну. Казна на галијама укинута је чл. 16 Крив. Закона од 1791 год. год. а место ње заведена робија са радом у заводу, као и транспортовање у колоније

Извршење казне принудних радова је регулисано законом од 1854, али и пре њега има одредаба у Code pénal-у од 1808 art — 15, 16,18, 19, 22, 31, 34, 36, 47, 70 — према којима су осуђеници класификирани у три категорије, и то 1) људе — који су подчињени специјалном режиму у заводу, 2) *Жене* и и деца — т. ј. лица испод 21 год. — раде радове према њиховом полу и узрасту и то у заводу, са женама осуђеним на робију — (art. 15 c. p.) — и 3) *старци* преко 70 год. не осуђују се на принудне радове, већ на робију. Но ако су напунили 70 год. издржавајући казну принудн. радова преводе се на казну робије — (art 70 à 71 c. p.).

Законом од 30 маја 1854 као што смо напоменули — коренито је извршена реформа принудних радова. Основна црта овог закона (који има 1—15 чл.) је у томе 1) што је одређено да се казна принудних радова извршује у поседима Француске као на пр. у Алжиру (art. 1 —), 2) осуђеници раде тешке радове, као и оне од опште користи — (art 2) 3) морају да буду везани два по два, или да буду натерани да живе најбеднијим животом (art 3), 4) *Жене* осуђене на принудне радове морају да буду смештене у засебна оделења и да рада радове који одговарају њином полу и узрасту (art 4). Тако, врло је важна одредба чл. 5 према којој се не могу да осуде на принудне радове лица испод 16 година, место којих се осуђују на робију вечиту или времену. Најзад овај закон знатно ублажава живот оним осуђеницима, који су се добро владали, јер према чл. 11 он им даје извесну парцелу земље на култивисање и лично искоришћавање. Тиме се постиже, донекле, циљ поправке.

2) *La déportation* (art 7 c. p.)

Депортација је такође кривична казна, сем тога и она је безчастећа и вечита а одређује се за политичке кривце. Према чл. 7 Cade pénal-a од 1808, постоји само déportation док према закону од 8 јуна 1850 постоји и déportation dans une enceinte forfifiée — која замени смртну казну за политичка кривична дела. Депортације из чл. 7 C. p. би названа la déportation semple. *Депортација*, било једна било друга, није исто што и затвор, јер робијаши који су подчињени режиму затвора, имају рад као обавезан, док депортери само ако то желе, (art. 6 — loi du 8 juin од 1850 год.) који им одређује влада. Али велики недостатак Code pénal-a вели Garrand, је у томе, што он није одредио место извршења депортације, већ је то оставио влади да она сама учини. С тога су депортери, остављени сами себи, лутали по непроходним шумама, живели животом обичних зверова, који и није могао да утиче на њихову поправку. Тај недостатак C. p. одклоњен је законом од 8 јуна 1850. А нарочито законима од 1872, 1895 год. према којима се одређује место за депортацију. За депортацију dans une enceinte fortifiée п. острво — Ducas или острво Solut а за депортацију обичну — simple — острво Ну. Извршење казне депортације на Новој Каледонији регулисано је зак. од 1872, чији чл 9 предвиђа важан принцип, на

име давање земље осуђеницима, који се владају добро, да је лично искоришћавају.

Пример са Енглеском, која је укинула депортацију у колоније (ова је вршила депортације у Антиле од 1718 до 1776, а од 1788-866 у Аустралију), казује нам да ће ова врста казне изћезнути и у осталим земљама. Енглеска је укинула ову казну под утицајем отпора из колонија, које нису желеле да буду уточиште разбојника, а не под утицајем критике.

3) *Релегација* — rélegation.

Релегација је такође вечита казна, и издржава се у колонијама — Алжир — а одређује се против рецидивиста криваца. Законом од 1885 је регулисан начин извршења казне релегације. Тако према овом закону јављају се две врсте релегације: 1) *индивидуална* и 2) *колективна* која се разликује, како по месту тако и по режиму извршења. Индивидуална релегација може се извршити на сваком месту, које сачињава француски посед, на супрот колективној релегецији се извршује само на Новој Каледонији. Код индивидуалне релегације, релегирани су слободни у кретању и раде на колонијалном земљишту. Они подпадају под обичне судове и подчињени су некој врсти полицијског надзора. Лица која спадају под колективну релегацију, немају неограничену слободу кретања, а сем тога, она су подчињена јурисдикцији колонијалног ратног савеза и обделавдју земљу обавезно. Закон од 1885 је модифициран законом од 1907, групирајући осуђенике на релегацију с обзиром на дефекте људског организма, као и с обзиром на пол и узраст, што је утицало на ублажење или укинуће релегације за та лица. Ту спадају следеће групе лица: 1) осуђеници преко 60 година осуђују се на извесно место пребивања, а не на релегацију. 2) Жене се не осуђују на релегацију већ на интернирање од 20 год. 3) Деца испод 21 год. упућују се у завод за поправку место релегације. 4) Болесни одређени на релегацију

пуштају се под условом да их прегледа конзилијум.

Пропративши основне црте извршења казне које се издржавају у колонијама, можемо извести следећи сакључак:

1) Каже се, да се извршењем казне лиш. слоб. у колонијама врши *елиминација* лица штетних по соцајални мир и поредак — дакле спречава се намножавање рецидивиста. Ових је највише било за време Париске Комуне 1871, који су имали све околности непоправних криваца или по рччима позитивне школе — рођених криваца — les crimineles nés. Да је законодавац доносећи закон од 1885 имао намеру да сведе број рецидивиста одређујући казну релегације, то је несумњива ствар, али да ће се то и de facto остварити нема изгледа. Нема изгледа с тога, што узроци намножавања нису ван људског друштва — и с тога се од друштва и требају да искорењавају, а не без његовог утицаја интерванцијом природе. Усмено примећује A. Prins у свој књизи „La défense social“ да проблем криминалитета може се решити само интервенцијом друштвеном, дакле с тога и треба организовати друштвену одбрану, а не ослањати се само на репресивне мере које држава предузима ради спречавања развића криминалитета.

2) Према некима извршењем к. л. сл. у колонијама, постиже се репресија као и застрашење. Ово је гледиште изгледа нам тачно. Репресија се не јавља јер већина казни које се извршују ван метрополе не повлаче рад, а сем тога нема ни физичке ни моралне депресије, као ни нарочите дисциплине, застрашења нема, а то је једна од основних мана ових казни, јер лице осуђено на ма коју казну која се издржава ван метрополе, има скоро неограничену слободу кретања па чак може и породицу са собом да поведе. Према томе такве казне које немају за циљ застрашење, као и утицај на цео психолошки живот осуђеног, не могу се сматрати као казне у правом смислу. Такве казне

немају ефекат, с тога их треба избацити из кривичног законика.

3) Најзад се од неких истиче, као корисна страна од извршења казни у колонијама, колонијаина експанзија, наиме испуњавају се државни политички циљеви На то гладиште може се истаћи следећи приговори: 1) ако држава жели да врши колонизацију не освојених земаља, шиљањем у њих осуђенике, она на тај начин не ствара себи никакву корист, јер осуђеници само могу да разорно дејствују на живот колонија, и место да се криминалитет смањује он се повећава. Такве колоније су легла највећих нереда и анархије и с тога су од огромне штете по државу колонизаторку, јер ову стаје много материјалних издатака око стишавања тих побуна. И сами уроћеници реагирају на такву колонизацију, а то нам јасно казује пример Енглеске, која је под том реакцијом и укинула депортацију у колоније. Потом извршење казне лишењем слобнде у колонијама, поред појединих криминалиста, изразили су се и книгреси за казн. заводе како онај у Штокхолму од 1872 тако и онај у Лисабону и Паризу од 1897 и 1895.

Систем извршења казне лишењем слободе у колонијама, данас се практикује у веома ограниченом обиму, пошто се налази у веома малом броју држава са колонијалним царством. Томе је узрок прогрес колонија, одн. њихов културни и правни напредак. Данас се колоније не третирају као у XVIII веку и XIX веку јер колоније стоје у културном погледу приближно као и метрополе, па чак се еволуцирало и даље и колоније у облику доминијона стоје на равној нози са метрополом. То је случај са Енглеском чији су доминијони потписале уговор о миру (Версаљски од 1919) као самосталне државе, и ступиле исто тако у Лигу Народа независно од Енглеске.

Сви су ти узроци утицали да се постепено, али сигурно иде ка укинућу колонијалних казни. Тако се

данас формира читав покрет који иде за укидање извршења казне лишењем слободе у колонијама, који се полагано жири чак и у француској, земљи најразвијенијег система депортације односно, транспортације. Предлог за укидање транспортације пао је од Chautemp-a — 1908 г. Француском парламенту, но овај га не усвоји.

II. *Казне лишењем слободе које се извршују у метрополи.*

Двугу групу казни лишењем слободе чине казне које се извршују у метрополи. Њих има четири врсте и главна им је карактевистика у томе што се извршују у казненом заводу. С тога се и ове казне називају казне система затвора, за разлику од казни лишењем слободе система транспортовања у колоније.

Тако овде спадају казне:

Заточење — détention

Ова је казна предвиђена у чл. 7 Фр. Крив. зак. од 1808 год. као и у чл. 20 (С. р.) истог законика, где се и говори о режиму извршења ове казне. Заточење је главна, безчастећа и кривична казна, а прописана је против *политичких* криваца.

Заточење је слична казна робији, али се од ње разликује како по месту извршења тако и по трајању, као и по режиму. (С. р. art 20). Заточење је казна времена као и робија, али има за општи минимнм 20 год. т. ј. док робија има општи максимум 10 година. Робија је скопчана са радом, а заточење није, заточеник је слободан у општењу са спољним светом, робијаш нема тих бенефиција; заточење се не издржава у казненом заводу, већ у каквој тврђави или у каквом месту нарочито одређеном. Основна карактеристика заточења је у томе што код њега *није рад обавезан*, а сем тога заточеник има *слободу комуникације* са спољним светом.

Као што се види заточење се не извршује по иеком систему, али ипак се може рећи да постоји систем заједничког издржавања казне.

II *Робија* — réclusion и поправни затвор — l'émprisonement correctionel.

Заједничка карактеристика ових двеју казни је у томе што се оне извршују у казненом заводу, са радом у унутрашњости завода. Међутим постоји и разлика између ових казни, али та разлика није основна, већ секундарне природе, више по форми а не по материји (садржају). Тако робија се разликује од поправног затвора по својој *природи* — прва је кривична — репресивна казна — la pein criminelle —, док је поправни затвор поправна — репараторна казна — la pein correctionelle —, затим по *трајању* робија има за општи минимум 5 год. а за максимум 10 год. док поправни затвор за општи минимум 6 недеља а општи максумум 5 годиина; по *режиму*, јер код поправног затвора осуђени може да бира врсту рада, док код робије то не може — art 21 Ср — сем тога рад је код поправног затвора увек плаћен, а код робије не мора да буде; најзад *по месту извршења*, поправни затвор се извршује у заводу за поправку — la maison de correctionelle — а робија у принудном заводу — la maison de force — С. р. art 40 и 21.

Али поправни затвор се у пракси извршује у принудном затвору као и робија, као и у департманским заводима за т. зв. кратке казне (les prisons des courtes peines. То је по Vidal-u[1] једна од основних мана француских казнених завода, услед чега не може да постигне унификација у режиму извршења казне лишењем слободе.

Систем и организација к. завода у Француској.

У Француској постоје две врсте казнених завода 1) централни и 2) департмански.

1) B. Vidal — Cours de Droit criminel Paris 1921. и 1928.

I *Организација.*[1]

а) Централни заводи. У овима се извршују дуже казне лишењем слободе. У њих се шаљу осуђеници из свију департмана. Централни заводи имају одељења и то:

1) Les maisons centrales de force — за осуђенике оба пола и то на робију осуђене, као и за старце, жене осуђене на принудне радове, који нису транспортовани у колоније услед специјалних узрока. 2) Les maisons centrales de correctionelles — за осуђенике на поправни затвор више од године дана.[2]

б) *Департмански заводи.*

И ови заводи имају одељења како за мушке тако и за женске, а то је општа деоба. Сем тога је извршена класификација осуђеника према старости, као и према професији и друштвеном положају. Департмански заводи немају једнообразан систем. Законом од 1885 год. и у департманским заводима уведоше се ћелије.

II *Систем.*

За извршење казне лишењем слободе — робије и поправног затвора постоје два система и то

1) Систем заједничког затвора и

2) Ћелијски систем; с тога ћемо се задржати на кратком објашњењу основних принципа на којима се обадва базирају.

1) Заједнички затвор.

Овај систем је прави од система, који се је јавио чим је држава узела на себе задатак да организује казнене заводе у циљу извршење казне лишењем

1) Централни заводи установљени су уредбом 1877 и 1830 а дедепартмански декретом 1810 г.

2) Центр. завода има у Француској 11, и то: 9 за мушке, а 2 за женске, и 3 у Алжиру, 2 за мушка и 1 за женске.

слободе. У Француској овај систем је регулисан једним расписом од 1885 г., према коме је прописано 1) да се политички осуђеници одвајају у специјална оделења, и да имају право коресподенције са спољним светом као и право примања посете.

2) да се осуђеници, осуђени због анархистичких кривичних дела одвајају. 3) да се малолетници одвајају један од другог. Даље осуђеници су дужни да носе нарочито, заводско, одело — да шишају косу и бријy браду, да раде — а рад је обавезан у општој радионици. Новац добијен од рада дели се између државе и осуђеника, ако је режија, а ако не, између осуђеника и предузимача (по белгијском систему новац се у овом случају дели између: државе, осуђеника и предузимача). *Шетња* осуђеника, у кругу завода, је обавезна, али у присуству чувара и то после сваког обеда. *Посета* школе у заводу, са предавањима сваке недеље и то у циљу култивисања настраних инстиката, је обавезна. Сем тога обавезно је посећивање цркве као и исповедање пред свештеником. То су основне црте система заједничког издржавања казне лишењем слободе, с том напоменом да су осуђеници ноћу одвојени, а из чега се види да је то систем до крајних граница непрактичан, пошто код њега нема смисла говорити о циљу поправке. Против заједничког система, у Француској постоји читав покрет, који му супротставља белгијски систем.

2) *Ћелијски систем.*

Поред система заједничког издржавања казне лишењем слободе постоји и ћелијски систем у Француској који је уређен расписом од 1878 год. и правилима од 1881 год. вотираним од Вишег савета за казнене заводе (Conseil supérieur des prisons.) По тим правилима сваки осуђеник носи на себи нумеру своје ћелије, при пролазу не сме да говори, а кад

се отворе ћелијска врата стоје иза њих и чекају на знак чувара за излаз.

У ћелији раде ручне радове, не смеју да читају књиге сем оних које им се дају од стране управе казненог завода. Свако јутро на знак звона устају а увече на знак звона лежу. Посета им је забрањена, сем чувара, свештеника и чланова казненог завода. Коресподенцију немају; а што се тиче шетње она им је дозвољена и то врло кратко време са обавезним ћутањем и под контролом чувара. Основна црта ћелијског система је у његовој индивидуализацији одн. индивидуалном издржавању казне.

И овај — ћелијски — систем је нападан, а као мана истицана му је, да дегенерише осуђеника, тиме што га изолује, утиче на нервни систем негативно. Тако лице које се налази у ћелији постаје анормално и место да се поприви оно се поквари, а тиме се промашују циљеви казне. На ову примедбу, учињену ћелијском систему, може се истаћи следећи приговор: јесте де ћелијски систем негативно утиче на нервни систем осуђеника, али само кад је он једини. Чим је ћелијски систем само фаза у извршењу казне лишењем слободе, као што је случај код прогресивног и т. зв. ирског система, он нема ту негативну страну. Према томе ћелијски систем потпуно одговара остварењу циља како поправке тако и застрашењу, узет као фаза у извршењу казне лишењем слободе и то као елеменат система ирског. У Француској такав ћелијски систем и постоји, а не чист ћелијски као рецимо у Белгији, и стога се и не може говорити о ћелијском систему у Француској, већ о прогресивном у коме је ћелија само фаза а не систем.

III *Рад.*

Основне црте извршења казне лишењем слободе по систему казнених завода је рад, без које се црте не може замислити режим казнених завода. Но то

није увек тако, јер постоји изузетак код политичких осуђеника. Рад је обавезан како у централном заводу тако и у департманском. Према Code pénal рад није казна, већ само пооштравна околност при извршењу казне лишењем слободе. Тако art 40 и 41 С. р. предвиђа рад као обавезан, али само у казненом заводу. Приход од рада је двојак он је: 1) pécule disponible — и он се употребљава ради подмирења личних потреба осуђеника, и 2) pécule réserve који се оставља на страну и даје осуђенику кад издржи казну. Исто тако и рад има двојак карактер пошто је он: 1) travail pénal који иде уз казну и не мора да се плаћа и 2) travail solarie — који се плаћа увек и ако иде уз казну. Најзад рад осуђеника се експлоатише двојако: 1) у *режији*, 2) у *концесији*. Режија је боља у толико, што нэма за једини циљ експлоатацију осуђеника, већ и циљ поправке. Ова се постиже на тај начин, што се осуђеник на рад навикава као и на уредан живот, и што се у њему не гледа само као на прост број већ и на човека. Свега тога нема, кад се рад експлоатише у концесији.

IV *Дисциплина.*

Дисциплина је основни постулат режима казнених завода. Право извршења дисциплинских казни припада директору казнених завода, а казна се састоји или у ускраћењу извесних права или у пооштрењу саме казне. Тако се може осуђенику због дисциплинске кривице ускратити излаз у двориште ради шетње може му се смањити сбед и т. д. Све те мере чине систем дисциплине, на коме почива режим казнених завода, а све су те мере срачунате на ефекат одклањања настраних људских страсти, које се манифестују под инпулсом нагона који немају могућност да се слободно испоље.

Као што смо видели, у Француској постоји ћелијски систем комбинован са системом заједничког

издржавања казне лишењем слободе, а сем тога закон од 1805 г. установио је и институцију условног отпуста — liberation conditionelle — и на тај начин видимо да у Француској постоји прогресивни систем извршења казне лишењем слободе. Ми смо већ раније окарактерисали и дали суд о прогресивном систему, с тога се овде на томе и не задржавамо. О условном отпусту задржаћемо се кад будемо говорили о криминално-политичким мерама које се односе на казну лишењем слободе.

II *Немачки систем.*

О казнама лишењем слободе важи иста напомена као и за казну ове врсте у осталим земљама У Немачкој како пре рата од 1914—918 год.; тако и после рата важи у основи исти систем у извршењу казне лишењем слободе. На овом месту говорићемо о казнама лишењем слободе као и њиховом извршењу а нећемо се упуштати у испитивање ранијих режима који су постојали у Немачкој, јер смо о томе говорили раније.

У Немачкој влада режим *запиварања* у извршењу казне лишењем слободе, дакле, нема система транспортовања и ако је Немачка имала пре рата колоније.

Први казнени завод у Немачкој установљен је 1848 г. у Брухселу а 1849 г. у Моабиту, на систему ћелијском. Покрет за реформу казнених завода кулиминирао је 1870 г. и већ 1871 год. проблем уређења казнених завода би решен одредбама кривичног зак. од 1871 који усвоји прогресивни систем.

Према Нем. крив. зак. од 1871 г. (законик за целу државу, на место некаоашњих крив. зак. за појединe провинције — јер је Немачка савезна држава), постоје ове казне лишењем слободе, и то *главне:*

а) *Робија* — die Zuchthausstrafe — Ова је казна времена и вечита. Код времене је максимум (општи) 15 год. а општи минимум 1 год. Рад је обавезан а

допуштен је и ван казнених завода (на супрот према Code pénal — рад ван завода, за réclusion није допуштен art 21 C. p. под условом да се осуђеници одвоје од обичних раденика. (§ 15 Н. К. З.)

б) *тежак затвор* — der gefängsstrafe —

Тежак затвор је времена казна лишењем слободе а има за општи максимум 5 год. а за општи минимум 1 год. и одређује се за преступна кривична дела. Рад је обавезан, али осуђеник може да захтева онај посао на који је већ навикнут и да ради у заводу. Само по његовом пристанку може да ради и ван завода (§ 16 Н. К. З.).

с) *Заточење* — die Festensstrafe

Заточење је или вечито — или времено — и у том случају има као општи муксимум 15 год. а за општи минимум 1 год. Заточење се не извршује у казненим заводима, већ у нарочито одређеним местима као што су разна утврђења, замкови и т. д. (исти случај као и код detention по С. р. од 1808 године). Али према Н. Крив, зак. ова се казна одређује за обична кривична дела, док по Code pénal за политичка. Рад није обавезан, али се мотри на сваки акт осуђеника на заточење (§ 17 Н. К. З).

То су главне казне по нем. крив. зак. од 1871 године. Пита се какав је режим казнених завода у Немачкој? Према § 22 Н. К. З. изгледа да постоји факултативан ћелијски, у том смислу што зависи од осуђеног да ли жели да му се потчини. Но ако се узме у обзир да се у овом §- каже — да се робија и тежак затвор *могу* извршити ћелијским системом — дакле овај није обавезан. Сем тога кад се § 22 доведе у везу са § 23; који говори о условном отпусту, из тога излази да и у Немачкој важи прогресивни систем. Јер ако се почне, извршење казне ћелијским системом овај траје највише три године (§ 22 Н. К. З.), без пристанка осуђеног, затим се

аутоматски прелази у заједнички затвор и најзад кад се испуне услови из § 23 — долази условни отпуст — дакле на тај начин је казна извршена по систему прогресивном.

Као што се види Немачки систем је врло прост, јер нема као Француски и казни које се извршују у колонијама, сем тога мали број[1] казни чини мање и боље извршење казне лишењем слободе. По Немачком систему је уређен и систем српски, али са знатним одступањем. Добра страна Немачког система је у томе што је он свео број казни лишењем слободе, а томе се у науци и тежи[2], јер се показало да се са успехом извршује казна лишењем слободе у земљама са малим бројем казне лиш. слободе. Али основна мана крив. зак. од 1871 је у томе што није прецизирао начин извршења казне лишењем слободе, као напр. Француски Code pénal од 1808 г. или пројекат за Кр. Србију од 1910 г. (§§ 1922) или пројекат за С. Х. С. од 1926 (§§ 35—39). Нарочито закон о извршењу казне лишењем слободе за Кр. Југославију од 1929 г.

III *Белгијски систем.*

Овај систем, као што смо раније нагласили, чини систем sui generis. Пре свега да напоменемо, да у Белгији према крив. зак. од 1867 (који је у ствари модификација франц. С. р. од 1808 год.) постоје исте врсте казни лиш. слободе, као и у Француској. Тако travaux forcées који имају исту карактеристику као и travaux forcées из art 7 С. р. од 1808 г., те иста напомена важи и за остале казне лишењем слободе.

1) В. Др. Костић — Извршење казне лишењем слободе Арх. II 921 стр. 444 — стоји на гледишту завођења свега две казне лишењем слоб. а то је гледиште усвојио и пројекат од 1910 за Кр. Србију у § 15., док пројекат за С. Х. С. усваја четири врсте казне лишењем слободе § 33. робија, заточење, строги затвори и затвор — као и немачки §§ 14, 16, 17 и 18. тако и Југословенски к. з. — § 35.

2) В. *Мотиви* К. З. за Кр. Србију стр. 122 и даље, где су изнети јаки аргументи за дуалитет казне лишењем слободе — робија и затвор.

Стога упућујемо на раније излагање Француског казненог система, а овде се задржавамо на режиму казнених завода који одступа од Француског.

Белгија је једина од европских земаља, која је остала при старом чистом *ћелијском систему*. Ма да се и код ње зна за заједнички затвор и условни отпуст, рекло би се да у њој постоји прогресивни систем као што смо и ми раније то нагласили, али тога нема, пошто ове установе нису фазе у извршењу казне лишењем слободе, већ само ванредне мере.

Према закону од 1870 год. усвојен је чисто ћелијски систем, јер према члану првом тога закона осуђени на казну лишењем слободе бивају: „Подчињени режими сепарације".

Дакле само се каже одвојено ће издржавати казну како дању тако и ноћу. Међутим у art 1 правила о казненим заводима од 1905 (réglement général des prisons) каже се „Осуђеници осуђени у Белгији су подчињени режиму ћелијском. Из ове се одредбе јасно види да је заведен ћелијски систем. Али у истом члану у al. 2 чине се изузетци у корист *система заједничког* — regime commun и то за ове случајеве:

1) Лица осуђена на вечиту казну лишењем слободе после 10 година издржаних у ћелији могу да траже прелаз у заједнички затвор.

2) Лица физички и душевно болесна искључиво се стављају у заједнички затвор, и

3) Лица која се не могу ставити у ћелију услед специјалних узрока.

Као што се види према горњим прописима, постоје два система у извршењу казне лишењем слободе — ћелијски и заједнички — први је редован а други ванредан.

Осуђеници на ћелијски затвор само ноћу, и дању раде заједно под контролом чувара. Code pénal од 1867 извршио је класификацију казнених завода (Види и art 2 и 3 rég. gen. des prisons од 1905 и то на:

1) *централне*, којих има два у Белгији у Gand-у и Louvain-у и 2) локалне којих има више[1]. Осуђени на принудне радове издржавају казну у принудном заводу (art. 14 C. p.) а осуђени на робију у заводу за робијаше (art. 14 C. p.). Тиме је извршена класификација осуђеника, с обзиром на казну, а то је од огромне користи за успешно извршење казне лишењем слободе као и испуњење њених циљева.

Општа администрација је у рукама Министарства Правде, које врши надзор над казн. заводима преко генералног директора, а овај преко локалних инспектора који шаљу извештаје о стању казнених завода и брину се о потребама ових. Сваки завод има савет, који се састоји из шефа завода и осталог особља завода. Савет је надлежан по дисциплинским кривицама осуђеника и неуредности, он изриче дисциплинске казне. Цео систем почива на принципу централизације, што чини да се извршење казне лишењем слободе унифицира и тиме лакше постижу циљеви ове, нарочито циљ поправке.

Основна црта белгијског система — ћелијског — је дисциплина, с тога се као дисциплинске мере употребљавају против осуђеника — као најглавније: 1) забрана кореспонденције, 2) забрана читања па чак и лишења извесног дела хране. Они који се добро владају стварају услове за добијање условног отпуста

Да би се избегло негативно дејство ћелијског система, уводе се разне мере и примењују на осуђенике. Тако поред свакодневне посете од органа завода, заведен је: 1) Рад као елеменат казне и он је према art 25 и 26 белг. C. p. од 1867 год. обавезан за све врсте казне лишењем слободе сем за казну

1) 1869 г. у Белгији је било 19 казн. завода и то 2 централна и 17 локалних, вд којих 15 за мушке и 2 за женске а сви су имали 2701 ћелију. У Naunz-у је 1871 год. поднгнут за женске осуђене на крив. казне а у Gand-у се одвоји специјално оделење за осуђене малолетнике. B. L. Rabinowicz: La lutte moderne contre le crime — Bruxelle 1930; као и Braas: Traité élémentaire de droit pénal — Lille — 1928.

l'émprisonement de police (art. 29 C. p.). Као и у Француској, тако и у Белгији рад је експлоатисан или у *режији* или у *концесији*. Приход од рада се такође диференцира на: 1) pécule reserve 2) pécule disponible. Школска су предавања обавезна а она су индивидуална или колективна. Осуђеници добијају књиге на читање моралне садржине. Тако се ћелијски систем ублажује и на тај начин не утиче онако убитачно на индивидуу, како би утицао да је консеквентно изведен без горњих одступања.

Најзад вредно је истаћи да су *хигијенске* прилике у особито добром стању, јер поред чистоће, која се нарочито гаји, осуђеник у ћелији има увек свежа ваздуха. Сем тога ћелије су простране, тако, да имају 30 км.^{3} а за болесне око 40 км.^{3} Храна је нарочито подесна, мења се сваког четвртка, више је биљна и доста укусна, и добија се три пута дневно. Алкохол је забрањен, а пушење је допуштено само онима који се добро владају.

Што се тиче заједничког система — затвора — који није редован, нема се шта о њему рећи, јер он почива на истим основима као и онај у Немачкој и Француској.

Бацивши поглед на систем казнених завода у Белгији можемо рећи следеће: 1) да је нарочито добра страна ћелијског система што је извршио класификацију осуђеника и то с обзиром на пол, узраст и врсту казне. Одвајањем жена као и малолетника постиже се нарочити ефекат казне лишењем слободе — наиме циљ поправке. Сем тога одвајањем с обзиром на врсту казне доприноси се спречавању криминалитета, јер се на тај начин не даје могућност опасним кривцима да утичу на случајне и од њих стварају опасне и рецидивисте. 2) ма да је ћелијски систем ублажен ипак се не може усвојити, јер као његова мана истиче се разорно дејство на психичку страну човечијег организма, пошто изолација ствара од човека

механизам, који је без иницијативе. Да су тачне ове тврдње, служе нам за пример остале државе у Европи, које су усвојиле било прогресивни било овај у облику ирског, а не ћелијски који је осуђен од већине криминалиста на гласу[1]. Но на систему ћелијском остала је и данас Белгија, док су га одбациле остале државе Европе и усвојили прогресивни. (Немачка, Енглеска, Француска, Угарска, Холандија, Шведска, Норвешка, С. Х. С. у областима које је добила од Аустрије — као и у пројектима од 1910 год. §§ 19, 20 и 21 и од 1926 за С. Х. где се у § 38 усваја ирски систем.)

д) Пошто смо изнели основне принципе на којима се базирају поједини системи по којима се извршују казне лишењем слободе, рећићемо нешто *о утицају извесних особина* осуђеничких које утичу на извршење казне лишењем слободе. Тако сви системи врше класификацију осуђеника с обзиром на пол јер сва законодавства предвиђају одељење за женске — као и за малолетне осуђенике. Сем тога у свима модерним кривичним законима налазе се одредбе о лицима са извесним дефектима — било телесним било психичким — и таква се лица или упућују у душевне болнице или издвајају у засебна одељења. Свега тога раније није било, као што је познато — све до појаве казнених завода заснованих на извесном систему — осуђеници издржавају казну лишењем слободе заједно. Најзад важно је истаћи, да је одређен специјални режим за политичке осуђенике, као и војне, који поред тога што не раде у заводу имају и већу слободу било у кретању, било у искоришћавању кореспонденције са спољним светом.

1) B. Ferri — Sociologie Criminel — који истиче ове разлоге против ћелијског система: 1) да је овај нечовечан, јер атрофира социјални инстикат код осуђеника а сем тога ствара на осуђенику „folie pénitentiaire“ као и „tuberculose des prisons“. 2) *не може* да поправља оне осуђенике који су осуђени на заточење са краћим временом. 3) *Врши* моралну изолацију и најзад 4) *ћелијски* систем је скуп (p. 607 op. cit.). Ferri истиче други систем, који је у складу са гледиштем на кривичне санкције позитивне школе, систем тако зв. „ОТВОРЕНИХ врата“ — porte onverte — има за циљ попратку а не и репресију „(p. 608 op. cit.)“.

Ово неколико установа, даје нам јасну слику при упоређењу досадањих режима казнених завода са данашњим, из којих се јасно уочава огроман прогрес у извршењу казне лишењем слободе. Тај прогрес је постигнут за непуна два века, чему су узроци били социјалне било правне природе. Развићем хуманизма долази се до идеје о једнакости класа, следствено и до одбачаја социјалних разлика, чега је последица једнако третирање криваца ма којој класи ови припадали. *Правни* узроци су значајнији пошто је од њих тај прогрес и зависио. Тако одбачајем теорије о одмазденој казни т. ј. казни која има за циљ само одмазду и потенцирањем циља поправке и застрашења као и истицањем дуалитета[1] кривичних санкција (казне и мере безбедности) знатно се доприноси прогресу у извршењу казне лишењем слободе. Пошто се циљ казне и мера безбедности може остварити само путем поправке, лечења, одмазде, застрашења и моралне опомене — то се и идеја о извршењу казне лишењем слободе мора заснивати на новим принципима. У том се смислу реформирају казнени заводи. Према томе изгледа да се цело питање начина извршења казне лишењем слободе своди на питање схватања циљева казне лишењем слободе као и мера безбедности. С тога и питање начина извршења казне лишењем слободе делиће судбину са питањем схватања циљева кривичних санкција. Јер ако се еволуира толико, да дође до унитета кривичних санкција и то мера безбедности које нису исто што и казна — само ће по себи отпасти и питање система извршења казне лишењем слободе; пошто ове и неће бити. Ово су све хипотезе, али постоји за нас и школа т. зв. позитивна[2] која ради у том смислу, па чак и предлаже систем

1) *В. Д-р Т. Живановић*, Глас CXVIII p. II. 65. — 1926 op. cit. Дуалитету Кривичних санкција.

2) B. Ferri op. cit. p. 1 à 44, као и p. 621 à 627 где су изнети основни принципи позитивне школе.

репресије — т. зв. систем „отворених врата“ (porte ouverte).[2]

е) *Пошто* смо изложили начине извршења појединих казни лишењем слободе и то главних требало би нешто рећи и о т. зв. *споредним казнама* лишењем слободе, које су као што смо рекли акцесорне природе према главним. Али како се ове састоје из простог лишења слободе, дакле немају система у извршењу, с тога на њима и нећемо се задржавати.

§ 7. КРИМИНАЛНО-ПОЛИТИЧКЕ МЕРЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА КАЗНУ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ

Међу политичко-криминалним мерама које се предлажу за казну лишењем слободе спадају као најглавније ове:

1) *Условни отпуст — liberation conditionelle — die vorläntige Entllassung.*

Условни отпуст чини, као што смо видели, код прогресивног система последњу фазу у извршењу казне лишењем слободе, дакле условни отпуст је елеменат у систему прогресивном. О важности ове установе није нам ни потребно нарочито говорити, јер се важност ове јасно види из факта усвојења од свију модерних држава (Нем. к. з. § 23, у Француској — la loi du 14-VIII-1885 — Sur les moyens de prevenir la récidive.)

Условни отпуст водио порекло из Енглеске и преко прогресивног система се раширио по свима осталим земљама, прво у Француској а затим у осталим земљама.

Условни отпуст је мера, која служи за подстицај на поправку осуђеника, а даје се у свакој земљи под специјалним условима. Карактеристика условног отпуста

1) Ferri op. cit. p. 608.

за смештај осуђеника у циљу поправке — је у томе, што се он може опозвати под условима предвиђеним у закону о условном отпусту или у кривичном законику. Време проведено на условном отпусту рачуна се у извршење казне, али ако се опозове то се не рачуна у издржану казну. Та карактеристика условног отпуста задире дубоко у многе приватноправне односе осуђенога као и у јавно-правне односе.

2) *Неодређена осуда.*

Овај систем предлаже се за казну лишењем слободе као криминално политичка мера. Он се састоји у у томе што Суд само има да одреди казну лишењем слободе, али не и време трајања. Време трајања зависиће од понашања осуђеног, наиме да ли се је поправио или не. То утврђује Суд[1] или органи који имају да изврше казну[2]. Овај су систем усвојиле неке државе Северно Америчког Савеза. Ову криминално политичку меру бране присталице позитивне, Феријеве, школе, наводећи да је једино она препоручљива у борби против криминалитета Ово гледиште бране тиме, што веле да се казна лишењем слободе може јавити као рационална и целисходна, тек када се у извршењу увиди, да ли она има утицаја. на осуђеника у погледу његовог поправљања. Исто, као што лекар, према развоју болести одређује дозу лека, тако и правосуђе има, путем неодређене осуде, да одређује време трајања казне лишењем слободе. Ово гледиште изгледа нам, да је без законског ослонца, а противно је и принципима прокламованим од стране савремене демократије, по којима осуде не могу бити арбитрарне и неодређене, већ исте имају бити фиксиране на извесно одређено време.

1) *Према некима* Суд — в. Hamel.

2) Док према другима органи који извр. казну као — v. Liszt (види — v. Liszt op. cit. § 15-II-7)

3) *Условна осуда* — Condamation Conditionelle[1]

Условна осуда се састоји у томе, што Суд осуђеног на казну лишењем слободе пушта на слободу под условом да не изврши поново кривично дело исте врсте, и ако прође извесан рок а лице не изврши никакво кривично дело, казна се ништи и сматра се као да је није ни било. Међутим кривично дело и даље остаје и може служити као основ за поврат. Ако лице изврши у том року ново кривично дело онда мора да издржи досуђену казну (систем француско-белгијски) или му се досуђује казна и за ранија као и за ново кривично дело (систем англо амерички). Тако условну осуду су усвојиле поред осталих земаља[2] Француска законом од 1891 названим законом Беранжеа — по његовом творцу — у Немачкој пак место условне осуде постоји институција *условног помиловања.* —

Али условна осуда се примењује по два система и то по систему:

а) *Белгијско-француском*[3] по коме се казна изриче али се не извршује, и

б) *Англо-Амерички* по коме се лице пушта а казна се и не изриче.

Француско-белгијски систем је од веће важности и практичнији је, јер ако лице поново изврши какво кривично дело оно мора да издржи ранију казну поред ново досуђене, док према англо-америчанском само нову. Англо-амерички систем у ствари и није

1) *Условна осуда* води порекло из *Енглеске* где је постојала у облику пуштања осуђених, а не из Америке и то из државе Масачузеу, као што се погрешно држи, јер ју је овај град односно држава само усвојила од Енглеске (В. Б. Марковић Крат. казна лиш. сл. и средства за замену стр. 95.) која је у овој раније у пракси постојала.

2) Тако Белгија 1888, Француска 1891, Кантон-Женева 1892, Италија 1904, Шпанија 1908 и т. д.

3) B. Garraud op. cit. 5 IX; Vidal § IX, liv VIII. — chap IV — v. Liszt op. cit. § 15 II 2; Др. *Б. Марковић* Крив. Право књ. II § 48 Б. IV Др. *Т. Живановић* Осн. Крив. Права О. Д.

систем, јер у самом појму институције условног отпуста изрицање казне чини основни елеменат, а тога нема код поменутог система; сем тога он ствари компликује, јер ангажује суд у извршењу казне за раније дело, како се има узети, и тиме ствара више послова. Свега тога нема код француско-белгијског система, с тога се он справом може акцептирати. Што је учинио и кривични законик Краљевине Југославије акцептирајући систем француско - белгијски (Гл. VI. §§ 65 á 68).

4) *Заштита ослобођеника*[1] — patronage des liberés.

Поставља се питање да ли је потребно, лица која су издржала казну, и даље контролисати или не. На то се питање може одговорити следеће: ако се жели да се до краја изведе циљ поправке, онда се мора за њим ићи и даље ван казненог завода. Према томе морају се ослобођеници ставити под контролу извесних органа, који ће водити рачуна о њиховом раду и кретању у друштву. Те су мере потребне с тога што се њима спречава развиће одн. стварање повратника. Данас су се готово све, цивилизоване државе изјасниле за установу заштите ослобођења, — било преко свога законодавства, било преко националних конгреса за казнене заводе, а нарочито на међународним конгресима. (У Штокхолму 1878, раније у Лондону 1872 Риму 1885, Петрограду 1890. Паризу 1895, Брислу 1900 Б. Пешти 1905, и т. д.) Институција — patronage des liberés — нарочито је регулисана у Француској, чек о њој постоји закон (зак. од 14 августа 1885 год.) који о њој детаљно говори.

Сем тога постоје многа друштва за смештај ослобођеника са циљем доброчиним, која од државе

1) Vidal op. cit. 526; Garraud op. cit. 141; *Др. Живановић* О. Д. op. cit. § 107. 10.

добијају и извесну субвенцију. Та су се друштва 1893 ујединила и сворила централу у Паризу и покренула свој лист који се бави испитивањем прилика ослобођеника. Та друштва раде на спречавању појаве рецидивиста, следствено на борби против криминалитета тиме што запослују ослобођенике и воде рачун о њима.

5) *Замена кратковремене казне лишењем слободе*[1]

Као криминално политичка мера истиче се питање егзистенције казне лишењем слободе, и то кратковремене. Одмах се поставља питање њене егзистенције и то у вези са циљевима казне у опште. Одговор на то питање био је, да кратковремена казна лиш. слободе не испуњава циљеве казне ни застрашење ни поправке, као ни циљ моралне опомене, и то услед рђавог начина извршења. С тога њу не треба одбацити већ само извршити реформу у извршењу. Присталице реформе истичу ћелијски систем, као погодно средство за отклањање мана кратковр. казне лишењем слободе. Друга група присталица реформе истиче ограничење примене ове казне, што ће отклонити мане ове. Међутим противници поменуте казне истичу да се реформом не постиже ништа, јер мана њена није у начину извршења, већ лежи у њеној суштини — *врсти* — краткоћи времана. (Ово гледиште заступа од наших правних писаца г. Др. Бож. Марковић стр. 46). С тога место ње, веле присталице њеног укидања, треба завести новчану казну комбиновану са принудним радом без затварања; а према некима и смањењем хране, домаћим затвором, батинама и тако даље. Но ова су средства врло некултурна. Одјек покрета против кратковремене казне лишењем слободе утицао је на позитивно законодавство, тако, да

1) *В. Др. Б. Марковић* — средства за замену кратковремене казне лишењем слободе Б. 1909 као и Vidal op. cit. l. VIII chap IV

је већина модерних кривичних законика усвојила принципе присталица укидања кратковремене казне лишењем слободе.

6) *Према кривичном зак. Краљевине Југославије криминално-политичке мере.*

1) Држава, као институција јавно-правног карактера, има тројак циљ,[1]) односно њена делатност — мисија, јавља се у три правца. То је војна мисија и социјално културна мисија. Прва, и неопходна мисија државе, била је, а и биће, по нашем мишљењу, и у будуће, војна мисија, јер основни елеменат у појму државе, као организоване заједнице — јесте сила. Ова мисија државе — војна, која се заснива на сили манифестовала се је још у рана времена, па и доцније Са развојем државног живота она се је идентификовала са државом, као таквом и са њеним јавно правним поретком. Ова се констатација поткрепљује принципима који почињу од најстаријих примитивних држава па кроз средњи век, а и држава новога века проткана је том идејом. Као потврду ове констатације истичемо само принцип Macht ist Recht — који је владао кроз цео средњи век а дубоко је задро и у доба новога века.

Дакле ова, војна, мисија државе је ван сваке дискусије. Долази на ред, по својој важности, судска мисија, коју врши држава.

Општи услов за напредак једне организоване заједнице, то је правна безбедност грађана. Да би се обезбедила имовинско-правна сигурност грађана, која може бити повређена од њених поданика, државе су узеле судску мисију из руку појединаца у своје руке. Пошто је ова — судска мисија, у приватним рукама,

1) Слободан Јовановић — О држави — основи једне правне теорије — § 6. 1922 год. Београд, као и Леон Диги — Преображаји Јавног Права. (срп. прев. Ж. Ристић) 1929 г. гл. I; Esmein-Eléments de Droit Constitutionnel français et comparé. — Intpoduction — p. 1—59 éd. 1914.

била без оних гаранција, које је давала организована државна власт за вршење правосуђа.[1])

Држава је узела у своје руке право кажњавања и на тај начин од приватне реакције на развој криминалитета, дошла је државна, јавна, кривично-правна реакција, у виду казне, те се тако држава појавила у улози браниоца јавног поретка и сигурности грађана.[2]

Борба са криминалитетом и његовим развојем није новога датума, а није са тога разлога што и само порекло криминалитета није скорашњег датума. Тако, може се рећи, без претераности, да је порекло криминалитета старије и од формирања првих људских заједница, односно од формирања организованих држава.[3]

С тога је, доцније, држава као организована заједница почела да ствара извесна правила, по којима ће се извесне радње људске огласити као противне државом јавном поретку, односно конкретном друштвеном систему. Тако су формирани кривично-правнни кодекси. Ови кодекси по својој садржини били су разноврсни, јер су њима регулисани сви правни односи појединаца, било између њих самих било појединаца према држави. Дакле, материја ових првих законика била је грађанско-правног и кривично-правног карактера. Међу прве, бар колико се данас може документима утврдити били су и то, Библија — стари и нови завет, затим Коран. и најзад по својој старости може се споменути, ма да истина са резевном о његовој аутентичности — закон Хамурабија Вавилонског краља, из доба 2000 година пре Христа. Ови законици, односно њихови прописи правног карактера а који се

1) в. Држава старог века, Београд 1895 год. Фистел Де Куланж, као и Е. Гарсон — Кривично право Београд 1926 г. гл. III.

2) в. Др. Т. Живановић основи Кривичног Права О. Д. § 7; Д-р Илија Јелић — Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Албанији 1926 г. Београд — Garraud-Traité théorique et pratique du Droit pénal français — t. 1 § VIII; v. Liszt-Lehrbuch des Deutschen Strafrecht — § 3. 1911 (као и срп. прев. овог дела).

4) Тако и Д-р Т. Живановић О. Д. § 7.

односе на кривично-правну материју, знали су за казнени систем данас или непознат или немогућ. Репресија против криминалитета коју су нормирали ови законици била је исувише бруталног карактера, пошто је пак сва пажња била сконцентрисана на циљ застрашења извршиоца кривичних дела, а који циљ су придавали тадашњи народи и њени представници — казни.[1])

Као што се види, борба државе са развојем криминалитета је старога датума а и по делатности веома разграната.

Најзад, као трећа мисија државе, поред горе две споменуте, јавља се њена културно-социјална мисија која по своме карактеру долази тек на последње место и која није неопходна по постојање државе, као једне организоване државе. То се јасно види и по томе, што држава врло радо уступа ову мисију приватној иницијативи, па чак се и у великој мери одриче исте. То бива, нарочито, у време када је по државу у опасности њен интегритет, те она обраћа сву своју пажњу на прве две мисије.

II Судска мисија државе манифестује се у два правца: 1) Рад на елиминисању индивидуа, које су опасне по правни поредак државе, или га нарушавају: и 2) Рад на спречавању развоја и кварења већ створених антисоцијалних навика код појединаца. Дакле њено дејство, тј. државе, је репресивног и превентивног карактера, кад је у питању борба са криминалитетом а за то су и средства која она употребљава, превентивна и репресивна.[2]) У томе циљу а ради притицања у помоћ борби државе коју она води са развојем криминалитета, формиране су и науке које се баве

1) в. Д-р Чеда Марковић — Закон Хамурабија Вавилонског краља и т. д. Б. 1925 год. Вук Стефан Караџић и Ђура Даничић — Библија или свето писмо Старог и Новог завета 1923 год. Београд, као и Le Koran — par. M. Lavaru — Paris.

1) v. Th. Givanovitch — Les Problémes fondamentaux du Droit Criminel — §§ 20, 29. 30 er suiv. Paris 1929.

изучавањем средстава која ће се применити у горе поменутој борби. Тако као науку видимо криминалну политику[1] која се је развила у организованим државама, где је био у великом развоју криминалитет. Њене прве рудименте налазимо у Немачкој и Француској.

Када је држава увидела, да казна није довољна, као средство, у борби против криминалитета, почела је да се интересује и да ради на проналску других средстава, које ће допунити недостатак казне, у борби против криминалитета.[2]) Све до XIX века казна је била једина мера којом се је водила борба са развојем криминалитета. Она је имала разне циљеве, што је све зависило од државног система, а као главни њени циљеви, кроз дуги низ година, сматрали су се застрашење, одмазда и испаштање. Ради илустрације, навешћемо само као пример из нашег законодавства — Душанов законик, законик Проте Матеје Ненадовића, Карађорђев,—„криминални“ законик чије одредбе јасно наглашавају горње циљеве казне, а што се види примера ради и из казни — одсецање ушију, носа, пребијање костију после извршења смртне казне и т. д. Сличне појаве сусрећемо и у осталим кривичним законицима старог и средњег века, као у Каролини законику Немачке државе, тако и у осталим законима пре француске револуције како у самој Француској тако и у осталим државама које су биле под културним утицајем ове. Тек развојем модерне технике, у доба XX века, држава је већу пажњу обратила на недостатке казне, као сретства репресивног. Појавом друге врсте кривично правних санкција — мера безбедности, којима је придаван циљ поправке и лечења

1) в. Д-р Т. Живановић — op. cit. О. Д. § 105 одељак IV; v. Liszt op. cit. 13—16 одељак II; Garraud-Traité op. cit. §. II

2) в. Др. Т. Живановић — Дуалитет Кривичних санкција — казне и мере безбедности — Глас Кр. Срп. Академије Наука и Les Problémes § 29 et suiv.

криваца, ко и се и данас сматрају као циљеви ове санкције, и то непосредни циљеви, док им је крајњи и заједнички циљ са казном, заштита индивидуалних или колективних потреба постојања друштва у облику државе[1].) Овим санкцијама се употпуњују средства у борби против криминалитета. Дакле та се борба своди на изналажење средстава, којима ће се спречити даљи развој криминалитета, као и елиминисати они кривци, који су већ пали у стање вршења криминалитета.

Пре него што пређемо на излагање тих средстава која је нормирао кривични законик Краљевине Југославије, бацићемо кратак поглед на школе, које се баве изучавањем узрока који утичу на развој криминалитета.

Тако на првом месту да споменемо антрополошку школу, чији је творац чувени талијански криминалиста Ломброзо. Према њему су узроци криминалитета искључиво антрополошки-индивидуални. Сви су кривци анормална бића. Аномалије су код њих урођене (теорија о рођеном кривцу), и те аномалије су анатомског карактера, дакле постоји тип кривца (теорија о кривичном типу,) те аномалије су наследног карактера (теорија о атавизму), према томе једини узроци развоја криминалитета су антрополошког карактера. Овде је важно напоменути, да је Ломброзо први од криминолога, ма да је он по струци био лекар, испитивао важност кривца као бића према коме се казна примењује. Он је први истакао значај личних особина, навика и живота као једних од главних фактора развоја криминалитета.[2])

Италијанска — позитивна, школа такође се занима узроцима криминалитета, а творац ове школе је чувени талијански писац правно социолошких студија

1) в. Д-р Т. Живановић Дуалитет Кривичних санкција казне и мере безбедности.

2) Као најглавнија дела Lombroso-ва су: (фран. превод) — L'Homme Criminel — 1895 — два тома; Le crime-causes et remédes 1907 и др.

Ferri. Према овој школи узроци криминалитета су тројаки, и то, антрополошки — индивидуални, физички и социјални, дакле сви су узроци према овој школи еквивалентни, али су ипак од претежног утицаја, према творцу ове школе, социјални узроци. Према овој школи такође су кривци анормална бића.

Социолошка v. Liszt-ова, или Немачка школа, чији је творац чувени Немачки правни писац v. Liszt, бави се изучавањем узрока криминалитета. Према овој школи ти су узроци, као и према позитивној школи индивидуални, физички и социјални, — али према овој школи, по чему се разликује од горњих школа, кривци нису анормална бића. Ова школа дели кривце у две категорије: кривци по стању и случајни кривци.[1])

Класична школа у науци кривичног права, која заснива подобност за урачунљивост на слободној вољи кривчевој сматра да не постоје узроци криминалитета јер воља као слободна није ничим узрокована.

Реалистичко-психолошка школа, чији је творац Д-р Т. Живановић, сматра да нема рођених криваца. Према њој фактори криминалитета, односно његови узроци су тројаки: индивидуални, социјални и физички.[2])

Кривце дели ова школа на кривце по стању и кривце случајне, а с обзиром на примене кривичних санкција она их категорише у две врсте и то на: кривце репресивне, према којима се примењују казне, и кривце превентивне, према којима се примењују мере безбедности.[3])

Према изложеном, види се да у науци постоји велика борба између писаца, око утврђивања фактора криминалитета, а тим пре је интересантнија борба ових око утврђивања средства којима ће се спречити развој криминалитета.

1) Тако и Д-р Тома Живановић — Les Problèmeś § 35.

2) в. Д-р Т. Живановић — Les Problèmes — § 35.

3) Тако и Garraud op. cit. Traité t. I. 10, 11 и 12.

На крају овог предходног излагања да напоменемо да ће реалистичко-психолошка школа, заснована на реалним принципима, имати у будућности предоминантну улогу у науци кривичног права. Са својим схватањем фактора, у развоју криминалитета, она јасно наглашава који су то фактори и која су средства да се исти отклоне, — а јасно наглашава које су мане поменутих школа, и нарочито потенцира да је погрешна теорија о био-психолошкој анормалности кривца. Јер кад би се усвојила ова теорија, онда би казна била излишна, а мере безбедности би остале једино кривично правна санкција, што би пак било за сада недовољно за борбу против криминалитета. Позитивна школа истиче унитет кривичних санција, мере безбедности, а исто чини и социолошка школа — али аргументација ове последње битно се разликује од аргументације осталих школа, које заступају унитет кривичних санкција.

III Кривични законик Краљевине Југославије сачињава знатну иновацију у кривичном законодавству наше државе.[1]) Он зна за многе нове установе, за које незнају кривични законици осталих држава.

Развијањем културе и социјалних односа, развија се и напредује и само законодавство. Под утицајем компликованих међународних односа стварају се норме којима се ти компликовани односи регулишу. Те норме имају међународно правни карактер, и оне сачињавају међународно право, које спада у категорију међународног кривичног права. То међународно кривично право има за објекат изучавања, односно нормира, како просторно важење кривичног законика тако нормира и начин екстрадиције криваца.[2])

1) в. *Наш чланак*: Нови Кривични Законик Краљевине Југославије и идеје тродеобног система у науци кривичног права — „*Бранич*“ 1929 г. Бр.: 6—12, — као и чланак: Дуалитет Кривичних Санкција у новом кривичном законику Краљевине Југославије и борба против криминалитета („*Правда*“ Бр.: 119 од 3. V год. 1929 г.)

2) в. Д-р Т. Живановић Међународна конференција за кривичну кодификацију у Варшави 1927 — „Архив“ за правне и друштвене науке —

Наш кривични законик, за разлику од кривичних законика који су важили у нашој држави пре њега битно се разликује од ових, и то како по својој садржини тако и по својој техничкој обради а нарочито по својој стручној терминологији.

Пошто смо изложили општа питања, односно опште погледе, на мере криминално-политичке, њихову суштину и важност у науци кривичног права у опште прећићемо на излагање ових у нашем кривичном законику и у исто време споменућемо те мере које су усвојили и остали кривични законици, било Француски било Немачки,

Криминално-политичке мере поврстаћемо у извесне категорије и то било с обзиром на кривца било с обзиром на тежину кривичног дела.

1) *Малолетници и мере које се односе на њих.* Према малолетницима употребљавају се нарочите кривично-политичке мере. Њих законодавац не сматра као и остале кривце, нити их третира као ове. Он доноси специјалне норме које у битности различито расправљају појаву криминалитета код малолетника. Тако кривични законик Краљ. Југославије, класификује малолетнике у три категорије: децу до 14 година, млађе малолетнике од 14—17 година и старије малолетнике од 17—21 године — (§ 14 к. з.). Према деци законодавац употребљава *принудно васпитање*, као једну криминално-политичку меру, јдр за њихова кривична дела не прописује казну. Она се поверавају родитељима, старатељима и школској власти, да их они казне. Ако је пак дете толико покварено и морално пало, да му казне ових не помажу поправци, онда се оно шаље *заводу на поправку*, где остаје најдаље до 18 година. — (§ 26. к. з.)

Млађи малолетници индентификовани су са децом у оном случају када нису могли да схвате значај свога

1928 год. књ. XV. св. 1, 3 и 5; као и конвенције о правној помоћи са страним државама, и то: Чехословачком од 1924 г. Бугарском 1924 год. Пољском 1928 год. Албанијом 1929 год.

делања и у том следству да делају (§ 27 к. з.), — те се према њима примењују средства принудног васпитања, која трају до поправке и то најмање годину дана а највише до 21 године (§ 27 ал. 3 к. з). Ако је млађи малолетник провео бар једну годину у заводу за васпитање, пушта се на условни отпуст, али се према њему и даље примењује заштитни надзор (§ 451, ал. 3 Југ. К. С. П.). Кад протече та година он се сматра коначно отпуштен из завода.

Према млађим малолетницима који су подобни за урачунљивост (§ 28 к. з.), примењују се следеће криминално-политичке мере; 1) *Отпуштање на прокушавање*, које траје највише годину дана (§ 446 Југ. К. С. П.); 2) *Упућивање у завод за васпитање* примењује се само на оне млађе малолетнике, који су напуштени или покварени и 3) *упућивање у завод за поправљање*, мера која се примењује према оним млађим малолетницима, код којих је поквареност потенцирана, те се не могу упућивати у завод за васпитање (§ 28 ал. 3, 5 и 6 Крив. Зак.). Мере означене под 1 и 2 употребљавају се т. ј. њихово време трајања зависи од условног отпуста, који дозвољава Министар Правде по истеку 3 године, и то ако је лице према коме се примењују, својим радом показало „знаке потпуног опорављања" а још није напунило 21 годину али се према њему и даље примењује заштитни надзор (§ 452, ал. 2 ст. 1 Југ. К. С. П.). Ако се тако пуштен млађи малолетник огреши о услове пуштања у року од једне године, одлуком Министра Правде он се враћа у завод (§ 452 Југ. К. С. П.).

Старији малолетник, казниће се као и свако друго пунолетно лице, али та околност што је малолетник утицаће на величину и врсту казне (§ 30 Крив. Зак.[1]).

Старији малолетник према цитираном законском пропису не може да изгуби часна права. За малолетнике у опште створен је и специјални поступак, и

1) Тако и § 57 Немачког Кривичног Законика.

то поступак код судије за млађе малолетнике, дакле створен је и специјални суд за ове, и на тај начин су употпуњене криминално-политичке мере противу ових.

Француско законодавство такође регулише специјалан положај малолетника. Кривични законик није њихов положај специјално регулисао, већ је то питање оставио да регулише специјално закооодавство. Теко видимо законик од 1889 г. који говори о губитку родитељске власти, закон од 1898 г. који говори о малолетној деци, закон од 1904 г. који говори о јавној помоћи, закон од 1908 г. који говори о покваренима и напуштеним малолетницима и закон од 1912 г. који говори о дечијим судовима. Овим се законицима детаљно регулише положај малолетника и мере које се према њима употребљавају, а све је сконцентрисано на спречавање криминалитета код малолетника. Истина, и кривични законик Француски говори о њима у чл. 66 али се ту говори о њима узгред. Према законодавству Француском, малолетник до 13 година неподобан је за урачунљивост, а тек од 18 године па на више може се поставити питање о његовој урачунљивости.[1]) Немачки законодавац исто тако обраћа пажњу на малолетнике и прописује за њих нарочите криминалне мере. Тако §§ 55. 56 и 57 Немачког Кривичног законика од 1871 год. класификују малолетнике и то на децу до 12 године, који су неподобни за урачунљивост. Према њима се употребљавају мере принудног васпитања (§ 56 к. з.). Малолетник од 12—18 година кад је дело извршио са разбором, кажњава се, иначе, ако није у том својству делао, према њему се примењују васпитне мере. Као допуна Нем. Крив. Зак. долази т. зв. дечији закон — Jugendgerichtsgesetz — од 1923 године, према коме се као деца сматрају малолетници до 14 година, и као таква неподобна су за урачунљивост. Овај законик, за разлику од кривичног законика, до-

17) в. Д. Љ. Протић. Кривично правни положај малолетника. Београд 1924 год. као и Garraud — Précis — 1926 — 54 199-238.

пушта да се примене криминално-политичке мере а не казне и према оним малолетницима, који су делали са разбором, али ако Суд нађе да они нису покварени те да на њих може да утиче поправка (§ 3).

2) *Условна осуда — condamnation conditionelle.* Ова установа такође се јавља као једна криминално-политичка мера у нашем новом кривичном законику, која није била позната у нашем старом кривичном законодавству. За њу знају и нека европска законодавства и са успехом је практикују, и њена примена има благотворна дејства на смањење криминалитета. Наш кривични законик нормира условну осуду у својим §§ 65—68 примењујући је онда када лице буде осуђено најмање на 6 месеци строгог затвора или најмање годину обичног затвора, па чак и новчану казну. У овим случајевима Суд може одложити извршење казне, али ако се увери да ће се осуђени уздржати од вршења кривичних дела, и то у времену од пет година, а најмање за три године. То одлагање неће се допустити оним осуђеним лицима који су у поврату. Критеријум за одређивање ове мере служи суду сама индивидуалност кривчева, његев социјални живот интелектуално развиће као и сама тежина дела, и то критеријум с обзиром на дужину одлагања казне. Дакле критеријум је објективно-субјективни па чак и када постоје услови за ову меру суд не мора исту да примени. Када пуштени на условно изречену казну изврши у одређеном му року какво ново кривично дело са умишљајем за које се кривац кажњава на казну строгог затвора, или тежу, сматра се да је прекинут отпуст и при поновном суђењу казне се сабирају.

Код нехатно извршеног кривичног дела суд се упушта у оцену да ли има места опозивања условне осуде, па ако нађе да има он је опозива, а ако нађе да нема места она т. ј. казна њоме изречена, сматраће се да је издржана по протеку одређеног рока у пресуди. Осуда може да буде условљена накнадом

штете, коју осуђени има да накнади приватном тужиоцу, па ако протече време одређено за накнаду а осуђени исту не плати, казна се одмах извршује над осуђеним. Време кушње тече од дана када пресуда стане на правну снагу § 68 К. З.. За ову меру зна и француски кривични законик, односно законик којим је овај допуњен, а који је познат под именом законик *Беранжеа* од 1891 г. У Немачкој постоји условно помиловање, — које замењује ову — (bedingte Begnadigung) — а за условну осуду зна како Белгијско законодавство, у којем је уведена 1888 г., тако и Талијанско — уведена 1904 год. и Шпанско — уведена 1908 године.[1]

3) *Pécul* такође постоји у нашем кривичном зазонодавству. То је задржавање осуђенику од зараде која му се плаћа т. ј. једна сума новаца од плаћеног рада. Ова сума новаца задржава се. и то један део уступа се осуђеном ради његових личних потреба, док је у заводу, и назива се — задржавање на диспозицији (pécul disponible), — други део — т. зв. резервни (pécul de réserve) задржава се и приликом излажења из казненог завода он се уступа осуђеном, да би у првим данима свога живота могао да почне какав рад, часно живи и поново не падне у криминалитет (§ 37 Закона о извршењу казне лишењем слободе.) Ова установа позната је у Француском кривичном законодавству, а одакле је вероватно и у наше заксно-давство пренета.

4) Условни отпуст — libération conditionelle. Условни отпуст се јавља као криминално-политичка мера. Он је установљен ради поправке криваца т. ј. путем постепеног прилагођавања средини да би се вратио друштву као користан члан и духовно поправљен. Он чини једну фазу у извршењу казне лишењем

1) В. Бор. Д. Петровић: Има места примени условне осуде и на кривична дела инкриминисана по закону о штампи — „Правда“ Бр. 113 од 1932 године.

слободе, као што смо то раније видели, и то код прогресивног система он сачињава последњу фазу при извршењу. Наш кривични законик у своме § 40, за казне лишењем слободе, које се издржавају у казненим заводима, предвидео је т. зв. „Ирски систем", те на тај начин, као што смо видели, а као што ћемо то доцније видети у последњој глави ове монографије, условни отпуст се јавља, као криминало-кривична мера у кривичном законику Краљевине Југославије. Овде само у кратко напоменули о условном отпусту те упућујемо читаоце на детаљно излагање о овоме на одељак у § 8 овог рада.

§ 8 КРАТАК ПОГЛЕД НА КАЗНУ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ И ЊЕНО ИЗВРШЕЊЕ У НАШОЈ ДРЖАВИ, ПРЕ И ПОСЛЕ 1918 ГОДИНЕ.

а) *Од Душана до XIX века.*

Као што је познато може се говорити о казни као државној реакцији код нас, тек од појаве Душановог Законика, дакле тек од XIV в. Иначе за доба пре њега може се без претераности рећи да зна само за приватну реакцију. Душанов Законик зна за неколико врста казне лишењем слободе, и то за *зптвор* (чл. 32) *тамницу* као тежу врсту затвора (чл. 19) као и за *протеривање* (чл. 6). У овим члановима Душановог Законика само су класификиране казне лишењем слободе, док о њиховом извршењу нема ни помена. Да ли је пак постојао какав закон или правила о извршењу казне лишењем слободе није нам познато, пошто нам не достају извори о томе.

б) *Пропашћу* Душанове државе престаје важити његово законодавство, и тако кроз читавих скоро пет столећа српски народ живи примитивним животом. Позитивно законодавство изчезава и васпоставља се понова стање правних обичаја, које испуњава цео период робовања под Турцима. Обнављањем

државе у XIX в. почињу се доносити закони, јер се није могло живети међу културним народима животом примитивним и патријалхалним. Још за доба Устанка налазимо два извора за познавање како права (објективног тако и казненог систем), а то су: 1) *Закон Гроте Матеје Ненадовића*, који је садржао свега „14,15 ли пунктова" како се изражава прота у својим мемоарима[1]), и у коме није било казне лишењем слободе. Али се ипак без сумње она у пракси јављаше било као кратковремена било као дисциплинска казна у војсци, 2) *Карађорђев „Криминални законик"* од 1807 год. који је имао 38 §§-а сачуван је само од 14 па на више, и који као и протин, није знао за казну лишењем слободе[2].)

в) 1860 год. издат је *„криминални* (казнени) *Законик* за Кнежевство Србију" рађен по угледу на неке покрајинске немачке законике, а нарочито према пруском од 1851. Овај (српски) законик извршио је класификацију казне лишењем слободе, јер је предвидео следеће казне: 1) робију, 2) заточење, 3) затвор, као главне, а протеривање и полицијски надзор, као споредне. Он није предвидео нарочити систем за извршење казне лишењем слободе. Тако према њему *осуђени на робију* ради тешке послове како у заводу тако и ван њега, а женска лица само у заводу (§ 14) Женска лица и малолетници се не окивају, а заточеници се не терају на рад (§ 15). Осуђени на затвор раде у затвору, оне послове који одговарају њиховом телесном саставу и то на које су навикли. Они се могу употребљавати на рад и ван завода (§ 20). Као што се види овај крив. закон од 1860 је оскудан у одредбама које се односе на регулисање начина извршења казне лишењем слободе. Регулисање начина извршења оставио је, на специјалном закону, како

1) *В. Д-р Т. Живановић* О. Д. § 11. IV. 1.

2) *В. Д-р Т. Живановић* О. Д. § 11 IV 2 где је цитиран у целини.

би требало да буде, већ правилима, које је прописао Министар Правде. 1868 г. издана су „правила о домаћем реду у казненим заводима", по којима је усвојен систем *заједничког издржавања*, без икакве класификације криваца-осуђеника, ма да је циљ извршења казне лишењем слободе по њима „изображење" а нарочито „морално поправљање" (чл. 6). Правила знају и за установу, која је позната у Француској под именом pécule — плаћање за рад затвореницима, од кога један део оставља се у касу па им се даје кад издрже казну. Ова установа служи циљу поправке која се постиже радом осуђеника. Као пооштравање казне употребљавају се дисциплинске казне (као мрачна ћелија, умањене хране, укор и т. д.—[1]) Карактеристична је појава установе *условног отпуста*, заведена законом од 22 маја 1869 год. а карактеристична је стога што се је она јавила са циљем подстицаја осуђеника на поправку, и то не као једне фазе у систему извршења казне лишењем слободе, како се она обично јавља у осталим земљама које су усвојиле прогресивни систем, већ се јавила сама за себе, тако да је врло тешко схватити је при постојању система заједничког издржавања казне, пошто у таквом положају губи свој ефекат.

Као што смо видели на територији Србије је владао средњевековни систем извршења казне лишењем слободе, кога су се система ослободиле све цивилизоване државе, али овај је био ублажен, односно модифициран установом условног отпуста. У том систему нема класификације осуђеника, сем што су издвојене женске, док малолетници издржавају казну заједно са осталим осуђеницима (на пр. у Топчидерском казненом заводу). Сасвим је друго питање било у осталим деловима

1) в. *Д-р Т. Живановић*, — Збирка кривичних закона, где су оштампана остала правила о извршењу казне лишењем слободе која се односе, било на казну која се извршује ван казненог завода, било о разним средствима која се употребљавају према осуђеницима у заводу.

наше државе, односно крајевима, који су до 1918 год. припадали Аустро-Угарској. Наиме у њима је био усвојен било прогресивни (Сремска Митровица) било т. зв. „ирски" Босна и Херцеговина.

г) *Стварањем* државе Југославије јавила се је потреба за реформом кривичног законодавства, па следствено и начина извршења казне лишењем слободе. Тако још у пређашњој Краљевини Србији, почела је реформа у том правцу, и то у пројекту кривичног законика од 1910 год. Тај пројекат је усвојио нов систем извршења казне лишењем слободе, наиме систем прогресиван (§ 19[1]) Рад на реформи како кривичног законодавства тако и начина извршења казне лишењем слободе није престао и већ 1922 год. израђен је пројект кривичног закона а за тим од 1925 и 1926 год. Сви ови пројекти усвојили су модифициран прогресивни систем т. зв. ирски[2]). Сем тога комисија за израду предлога о изједначењу законодавства у Краљеви Југославији при Мин. Правде, израдила је пројекат закона о извршењу казне лишењем слободе[1] који је усвојио ирски систем, дакле прогресивни, са додатком фазе међузавода (imediatae prison) §§ 24 à 37.

Као што се види на реформи извршења казне лишењем слободе радило се врло озбиљно, ма да се доста задоцнило, а тиме је скинуто са дневног реда једно од веома важних питања криминалне политике, као и питање смањења криминалитета. Доношењем закона о извршењу казне лишењем слободе

1) в. Мотиве уз пројекат кривич. зак. за Кр. Србију 1910 — стр. 128 и даље о образложењу тог система.

2) *Интересантно* је овде истаћи, да је ирски систем предлаган још много раније, наиме још у деведесетим годинама прошлог века. Тако је 1885 год. комисија формирана при Министарству Правде, изјаснила се за ирски систем, сем тога и познати стручњак за казнене заводе Тауфер, позван од наше владе да изради пројекат закона о извршк. каз. лиш. слободе изјасно се је за ирски систем. У истом смислу дало је мишљење франц. друштво за казнене заводе по тражењу наше владе, (в. *М. Жујовић* op. cit. cop. 46-97 и cop. 166-194.
Тако и Др. М. Костић-Арх. 1921 г. страна 141 à 153.

и то на бази ирског система, постиће се огроман напредак у остварењу циљева казне, јер ће се моћи остварити како поправка тако и застрашење поред циља одмазде, а тиме ће се индикретно постићи и крајњи циљ казне, борба против криминалитета одн. његово смањење.

Најзад донет је и кривични законик за Краљевину Југославију од 1929 год. у коме је усвојен тако звани „Ирски Систем“ извршења казне лишењем слободе, и то оне која се извршује у казненом заводу, т. ј. веће од године дана (§ 40 к. з.) Међутим мање казне од године дана извршују се код судова у судским затворима, а организоване су на бази ћелијског и заједничког затвора, у колико се односи на њихово извршење. Дакле, као што се види, наш систем извршења казне лишењем слободе мешовитог је карактера (§ 4 и 5 зак. о извршењу казне лишењем слободе). У закону о извршењу казне лишењем слободе у 1929 год. који важи за целу државу детаљно је спроведено начело „Ирског система“ и то на начин, како је то поставила доктрина кривичног права — (§ 19 à 33 зак. о извршењу казне лишењем слободе). Овде немамо намеру, да детаљно говоримо о извршењу ове казне с обзиром на цитирани закон о извршењу исте јер, као што смо нагласили извршење ове казне заснива се на базу „Ирског Система“, о коме смо говорили детаљније, у напред изложеним редовима овога рада. Према томе читаоце упућујемо на предње излагање. Можемо напоменути само, да и овај закон зна за установу рада у заводу, који је обавезан (§ 40 к. з. 36, 68 закона о извршењу каз. лиш. слободе). Али рад опасан по живот осуђенога не сме се допустити, а о малолетницима води се нарочито рачун. Награда осуђеникова не може се узаптити, сем за нанету штету државној имовини (§ 37 каз. о извршењу казне лиш. сл.). Циљ је рада да осуђеника оспособи за живот, када

3) *Овај је пројекат* израђен 1921. (он је усвојен и од законодавног добра).

буде издржао досуђену му казну. Овди је важно напоменути, да су дисциплинске казне и мере предохране доста строге, оне су: укор, тежак рад, одузимање повластица или олакшица, ограничење рада, затвор у ћелији, везивање лисичинама, или мећање негви на ноге. Женске и старији малолетници не могу се везивити нити се бременитој жени или која дође може као дисциплинска казна доделити тврда постеља или ограничење хране. (§ 53 зак. о извршењу каз. лиш. слоб.) Важно је исто тако напоменути установу осигурања осуђеника у случају несреће која га задеси на раду.

Поред горе два споменута законика, којима служи као извршење, долази уредба о организацији и употреби радне снаге осуђеника у казненим заводима и другим сличним установама, од 18-I-1930 год. бр. 5295 као и уредба о васпитању и поправљању старијих малолетника осуђених на казну лишењем слободе,— од 18-I-1930 год. бр. 5298. Тако према уредби бр. 5295 циљ је рада:

1) Да казну учини ефикаснију, нарочито кад се тиче лица код којих је видно обелодањена одвратност ка раду и сваком часном занимању и које врше кривична дела у скитању, просјачењу, блудничењу и другим неморалним и по друштво штетним радњама, јер ће рад за сва таква лица представљати известан терет

2) Да морално поправи и на прави пут изведе преступнике и сва друга лица која су морално посрнула стављајући им у изглед лепшу и бољу будућност чим се поправе и какву корисну струку изуче;

3) Да сваком осуђенику да стручно знање и практично умење, које му је потребно за сталан начин живота, да би од свога рада могао часно живети по изласку у слободу;

4) Да створи могућност осуђенику, да заради и својом зарадом поправи штету проузроковану извршеним кривичним делом. Ту спадају накнада штете повређеним лицима, судски трошкови новчане казне и др.

5) Да се привикава на рад, да одржава потребни

ред и поредак у заводу јер су нерад и безпослица мати свих порока, па и саме непокорности осуђеника:

6) Да олакша и ублажи последице усамљеничког живота у ћелијама јер је рад једино у стању да отклони чамотињу и досаду код осуђеника, па се због тога у овом случају јавља као права благодет за сваког осуђеника;

7) Да одржи неповредност социјалног начела по коме нико не може живети на туђ рачун већ мора свој хлеб зарађивати трудом, својих руку и у зноју свога лица све донде докле може обављати макакав (§ 1 пом. уредбе) посао.

Што се тиче карактеристичне особине рада, Уредба у § 2 наглашава, да исти мора бити: хигијенски и здравствено подесан, васпитног и морализаторског карактера, користан и продуктиван, плаћен у најмањој мери, а исти се мора прилагођавати особинама и склоностима осуђеника.

У погледу обвезности рада Уредба у § 3 наглашава, да је исти обвезан, а са разлога што је „рад свеопшта људска дужност, које се човек све до гроба не може ослободити, па ма где био и ма у каквим се приликама налазио.“

Рад, у казненим заводима организован је по извесним начелима истаонутим од стране науке, која су у овој уредби остварена. Тако § 4 цитиране уредбе зна, односно консакрира организацију рада на бази следећа пет система: 1) Систем генералног закупа; 2) Систем режије; 3) Мешовит систем; 4) Систем рада на парче и 5) Систем специјалног најма.

Уредба се детаљно бави свима овим системима, дајући појмове истих. Поред тога она изводи начела, која су везана за ове системе, а нарочито говори о мерима за сузбијање утакмице слободним раденицима (Гл. III). Исто тако говори о класификацији осуђеника радника, као и о класификацији заводских послова.

Што се тиче осуђеничке награде уредбом је прописано (§ 29) да све што осуђеник заради припада државни, јер он нема права на награду за рад, али његов труд биће плаћен према врсти рада и заслузи. Колика ће та награда бити и да ли ће он моћи располагати истом, то ће се одредити правилима дотичнога завода.

Закон о извршењу казне лишењем слободе није детаљније говорио о извршењу ове казне према малолетницима, али цитирана уредба бр. 5298 детаљније је прописала начин извршења казне лишењем слободе на коју буду осуђени малолетници. Тако ова уредба у своме § 1 вели: да је циљ казне лишењем слободе, у погледу извршења према малолетнику, васпитање и поправљање и његово оспособљивање за самосталан рад и частан начин живота по изласку из казненог завода.

Што се тиче васпитања, при извршењу казне лишењем слободе у погледу малолетника, а у смислу горе цитиране уредбе, оно је опште и професионално. Опште васпитање састоји се у религијозном обучавању моралном подизању, интелектуалном и физичком усавршавању малолетника, као осуђеника (§ 2 и 3 пом. Уредбе). Професионално васпитање је индивидуалност карактера и оно се прилагођава дотичној индивидуалности. Ово професионално васпитање остварује се у тако званим колонијама за васпитање. То су извесна пољска добра на која се ови упућују и тамо се васпитају било у погледу професионалном било у погледу физичком. Тако уредба, горе цитирана, зна за две врсте тих т. зв. колонија, категоришући их у две врсте и то с обзиром на то да ли су ови са села или не. Ако је малолетник са села а има земљу за обрађивање он ће бити упућен у т. зв. „Пољопривредну колонију“, за васпитање и поправљање старијих малолетника.

У тој колонији, према пом. Уредби (§ 6) биће су танољене васпитне школе за опште васпитање, општи течајеви за стицање потребног практичног знања, специјални течајеви за усавршавање у појединим пољо-

привредним гранама, као и читаонице и књижнице. Међутим они малолетници, који немају своје земље за обрађивање биће упућени у т. зв· »занатске колоније за васпитање и поправљање старијих малолетника«. У овим колонијама исто тако биће установљене васпитне школе за стицање општег знања и васпитања, потребан број радионица са занатима, потребан број занатских школа , књижнице и читаонице. — (§ 7 и 8 пом. Уредбе).

Као што се види из свега до сада изложеног наше позитивно законодавство, после своје унификације у многоме одступа од законодавства које је владало пре његове унификације, на појединим територијама наше државе. Ово нарочито важи за бив. Краљ. Србију у којој, може се рећи, а што се види из раније изложеног, није било готово никакве солидне организације с обзиром на извршење казне лишењем слободе. Истина извршење ове казне на територијама Хрватске Славоније, Далмације, Босне и Херцеговине било је организовано на бази т. зв. прогресивног система, те је ова казна имала и своје боље дејство, јер је извршивана по једном одређеном систему.

Унификацијом нашег кривичног законодавства отклоњене су све мане којима је било препуњено раније наше законодавство, а нарочито у Србији и Црној Гори. Међутим, данас може се рећи, да је систем и начин извршења казне лишењем слободе у нашој држави изведен до крајних својих консеквенаца, заснован на идејама опште усвојним у науци кривичног права а саображен конкретним потребама живота.

§ 9 ОПШТИ ПОГЛЕД НА ИЗВРШЕЊЕ КАЗНЕ ЛИШЕЊЕМ СЛОБОДЕ — НАШЕ ГЛЕДИШТЕ.

а) *Раније* смо изнели цео тог еволуције о схватању казне лишењем слободе из чега се може јасно видети каква је њена улога у целокупном казненом систему. Тако еволуцијом друштвене заједнице, односно државе, еволуира и појам о важности ове

ове казне. Одбацују се традиционалне доктрине о казни. засноване искључиво на циљу одмазде, и истичу се и други циљеви казне. (Као застрашење, морална опомена.) На тај начин и казна лишењем слободе као најчешћа — мења свој карактер. Томе је допринео и одбачај Ломброзовних теорија о рођеном кривцу као и теорије о злочиначком типу, са свима подтеоријама, тако да се казна лиш слободе јавља као мера у борби против криминалитета. Кад се увидело да одмаздена казна нема ефекта у борби против појаве рецидивиста, тек се тада почиње схватати важност осталих циљева казне, и од тада се увиде да казна лиш. слободе може послужити као средство у тој борби. Продревши на површину Правне Науке, казна лишењем слободе и даље еволуира, наиме она се диференцира. Диференцирање изазива потребу за формирањем извесних система, на којима треба да се базира њено извршење, пошто у ствари суштина ове казне лежи у њеном извршењу. Тако се преноси терен дискусије са казне као институције, на њену спољну манифестацију — извршење, од кога зависи и успешна борба против криминалитета. Правац којим се кретала дискусија, по питању начина извршења казне лишењем слободе, зависио је од схватања циљева казне, јер према овима су се формирали и казнени заводи. Одбачајем старе доктрине о циљевима казне, по којој је крајни циљ казне одмазда, као и генерална превенција застрашења — самим се тим поставља проблем о начинима извршења казне лишењем слободе, који ће да одговарају новим схватањима циљева казне лишењем слободе, који је зависио од схватања циљева казне, јер према овима су се формирали и казнени заводи. Одбачајем старе доктрине о циљевима казне, по којој је крајни циљ казне одмазда, као и генерална превенција застрашење — самим се тим поставља проблем о начинима извршења казне лишењем слободе, који ће да одговарају новим схвата-

њима циљева казне — односно казна лишењеа слободе, а то се питање потенцира појавом казне лишењем слободе као предоминантне у казненом систему. Питање начина извршења казне лишењем слободе није теоријско већ практично питање, наиме појединн системи извршења ове казне не базирају се на апстрактним формулама већ на животним приликама. Као што смо видели раније појавила су се четири система, тако, да је сам живот дао суд о њима, а од свију остао је као најпрактичнији, бар за данашњи ступањ цивилизације, прогресивни систем са његовом варијантом т. зв. ирским системом (између којих је разлика, као што смо видели, само у једној фази-међузавод).

Пошто је усвојен прогресивни систем као општи поставља се питање његове перфектности. На то се питање може дати одговор не баш повољан, јер на то нас наводи његова варијанта ирски систем, који је може се рећи много практичнији. Стога се осећа јака струја, међу законодавцима, у корист овог — ирског система. Но факат је, и то необорив, да је ирски систем извршења казне лишењем слободе знатно допринео смањењу криминалитета а нарочито криминалитета код малолетника. Предоминантност прогресивног система односно ирског, види се и по томе што и Белгија није могла консеквентно да изведе ћелијски систем, који је усвојила, већ као ублажење истог установила је условни отпуст, установу прогресивног, односно ирског система.

б) *Усвајањем* прогресивног система није се људски дух задовољио, он је пошао и даље и зауставио се на варијанти овога т. ј. на ирском систему и почео да га усваја. Дакле данас се поставља питање приоритета између прогресивног и ирског система! На то питање може се одговорити следеће: Истина је да прогресивни систем имао неоспорну заслугу у решавању проблема криминалитета, али је истина и то

да је он несавршен или бар приближно савршен. Та се дана одмах уочава кад му се супротстави ирски, са фазом међузавода, која, може се рећи, чини основу целог система. Дејство међузавода је огромно, како на психолошку тако и на физичку конструкцију људског организма.

У њему се над човеком, врши, ако се смемо тако изразити повраћај у пређашње стање, јер се човек оставља самом себи, он се ту ставља у фазу самокушања и у исто време сам себи припрема терен за живот у друштву. Услед ових особина ирски систем сондира терен у државама које га нису увеле.

Најзад на завршетку, овога рада можемо истаћи да је најрационалнији начин извршења казне лишењем слободе, бар у данашњој фази еволуције извршења казни, ирски систем, пошто нам овај даје све гарантије за остварење циљева казне лишењем слободе. Сем тога поред овог система, као његова допуна. треба да буде и установа заштите ослобођеника, бар тамо где постоји, затим треба избацити казну кратковременог издржавања лишењем слободе, као казну без икаквог ефекта, и заменити је комбинацијом новчане казне и казне принудних радова, без затварања. Најзад увести систем условне осуде и то Белгијско-француског система, која несумњиво служи поправци криваца. Тим мерама, по нашем мишљењу, знатно ће се допринети питању проблема криминалитета, као и његовом свођењу на неопходни минимум.

Напомена: Овај рад био је презентиран Правном факултету Београдског Универзитета 1928 год. за награду Његовог Величанства Краља, као темат из науке Кривичног Права, о који је награђен о Св. Сави 1928 год. наградом Његовог Величанства Краља. У раду је учињена измена у толико, што је узето у обзир и наше ново законодавство после горњега датума, о чему је било речи у предговору и поговору овога рада.

Писац.

33403